

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
«_____» _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»
на тему:

Тенденції та перспективи розвитку туризму
Закарпатської області

Виконавець: здобувач вищої освіти групи 501Бз

Науковий керівник: к. геогр. н., доцент кафедри міжнародного туризму та
країнознавства **Борисюк Оксана Анатоліївна**

Нормоконтролер: _____
(підпис)

Борисюк Оксана Анатоліївна
(П.І.Б.)

КИЇВ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародного туризму та країнознавства

Спеціальність: 242 «Туризм»

ОПП: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.

« _____ » _____ 2021р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ Мироненка Владислава Вадимовича (прізвище, ім'я, по батькові в родинному відмінку)

1. Тема дипломної роботи: «Тенденції та перспективи розвитку туризму Закарпатської області)», затверджена наказом ректора № 2532 /ст від «16» листопада 2021 р.

2. Термін виконання роботи: з «17» січня 2021 р. по «28» лютого 2022 р.

3. Вихідні дані до роботи: дослідження має теоретичний і практичний характер, виконане на основі аналізу фахової літератури, інформаційних ресурсів мережі Інтернет, періодичних видань, статистичних даних Закарпатської ОДА та первинної звітності туристичних підприємств Закарпаття.

4. Зміст дипломної роботи:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ
ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ
ОБЛАСТІ

РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА
ЗАКАРПАТТІ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: таблиця 1.1. Підходи до визначення «туризм», таблиця 1.2. Доходи від міжнародного туризму, 2009-2019 рр., млрд. дол. США, таблиця 1.3. Інструменти туристичної політики регіональної чи місцевої економіки, Рис.1.1. Туристичне районування (за Є. Панковою), Рис.1.2. Рекреаційне районування території України (за О. Надтока), Рис. 1.3. Основні ознаки туристичного регіону, Рис.1.4. Чинники розвитку туристичних регіонів, таблиця 1.4. Природно-ресурсний потенціал Карпатського регіону, таблиця 1.5. Складові частини прикордонної інфраструктури, Рис.2.1. Карта Закарпатської області, таблиця 2.1. Мережа туристичних закладів Закарпатської області, 2019 р., таблиця 2.2. Аналіз колективних засобів розміщення в Закарпатській області протягом 2016–2019 рр., таблиця 2.3. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку в Закарпатській області протягом 2015–2019 рр., таблиця 2.4. Динаміка туристичних потоків в Закарпатській області у 2011-2020 роках, осіб, Рис.2.2. Динаміка туристичних потоків Закарпатської області за 2010–2020 рр., Рис.2.3. Середній чек туриста, дослідження департаменту економічного розвитку і торгівлі, 2019 рік, Рис.2.4. Геопросторове розміщення туристичних ресурсів Закарпаття, таблиця 2.5. Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпатської області, Рис.2.5 карта Закарпатської області за поділом частоти відвідувань туристами, Рис.2.6 Туристична мапа Закарпатської області, Рис. 3.1. Структура розміщення сільських садіб у районах Закарпатської області, таблиця 3.1. Інноваційні проекти Закарпатської області, Рис.3.2. Маршрут екскурсії на карті, таблиця 3.2. Етапи екскурсії

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін Виконання	Відмітка про виконання
1.	Узгодження плану роботи	22.11.-23.11 2021 р.	Виконано
2.	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	01.12. – 03.12. 2021 р.	Виконано

3.	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо теоретичних засад розвитку туризму в регіоні Написати перший розділ.	04.12. – 28.12. 2021 р.	Виконано
4.	Проаналізувати сучасний розвиток туризму в Закарпатській області. Написати другий розділ роботи.	10.01. – 22.01. 2022 р.	Виконано
5.	Розглянути перспективні напрями та інноваційні туристичні проекти в Закарпатській області. Написати третій розділ роботи.	23.01. – 08.02. 2022 р.	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки	09.02. – 12.02. 2022 р.	Виконано
7.	Подання електронних версій роботи на нормоконтроль та антиплагіатну перевірку.	13.02. – 15.02. 2022 р	Виконано
8.	Доопрацювання роботи за результатами передзахисту.	16.02. – 18.02. 2022 р.	Виконано
9.	Подання завершеної роботи на кафедру.	20.02. 2022 р.	Виконано
10.	Захист дипломної роботи.	25. 02.2022 р.	Виконано

7. Дата видачі завдання: «22» листопада 2021 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Борисюк О.А.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Мироненко В.В.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Тенденції та перспективи розвитку туризму Закарпатської області»): 78 сторінки пояснювальної записки та 8 сторінок додатків, 10 рисунків, 13 таблиць, 57 використаних джерела.

Мета роботи полягає в дослідженні особливостей, тенденцій, проблем і перспектив розвитку туризму в Закарпатській області.

Об'єкт даного дослідження: Закарпатська область.

Предмет дослідження: динаміка розвитку і структура туристичної діяльності, тенденції та перспективи розвитку туризму Закарпаття.

Під час написання дипломної роботи мною будуть використані наступні **методи дослідження:**

- теоретичний аналіз джерел інформації з проблем дослідження;
- метод системного аналізу;
- метод аналізу економічних показників, їх динаміки;
- графічний метод для відображення територіального розміщення кластерів;
- методи моделювання та прогнозування.

Інформаційна база дослідження. У роботі використано фахову літературу з проблеми дослідження, інформаційні ресурси мережі Інтернет, періодичні видання, статистичні дані Закарпатської ОДА та дані первинної звітності туристичних підприємств Закарпаття.

Область застосування результатів роботи: результати роботи можуть бути застосовані в реалізації програми розвитку туризму в Закарпатській області, в обґрунтуванні використання її значного рекреаційно-туристичного потенціалу.

Матеріал дослідження може бути корисним у навчальному процесі під час вивчення дисциплін «Туристичне краєзнавство», «Організація туристичних подорожей», «Організація рекреаційної діяльності», «Організація екскурсійної діяльності» та ін.

Структурно робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

**ВНУТРІШНІЙ ТУРИЗМ, НАЦІОНАЛЬНИЙ ТУРИЗМ, РОЗВИТОК,
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ.....	11
1.1. Напрями впливу туризму на соціально-економічний розвиток регіону... 11	
1.2. Передумови розвитку регіонального туризму.....20	
1.3. Особливості розвитку туризму прикордонних регіонів України.....27	
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	35
2.1. Чинники розвитку туризму в Закарпатській області.....35	
2.2. Аналіз сучасного стану розвитку туризму в області.....43	
2.3. Географія туризму в Закарпатській області.....50	
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ЗАКАРПАТТІ.....	55
3.1. Проблеми розвитку туризму на Закарпатті55	
3.2. Аналіз тенденцій щодо організації туризму в області.....60	
3.3. Інноваційні туристичні проекти в Закарпатті.....63	
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Туристична діяльність є одним із важливих напрямів спеціалізації регіональної економіки в Одеській, Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській та деяких інших областях. Розвиток туристичної індустрії збільшує надходження до місцевих бюджетів, стимулює створення нових робочих місць, зростання рівня розвитку промислового та сільськогосподарського виробництва регіону, зменшує міграцію сільського населення до обласних центрів тощо.

Одним з найбільш привабливих і перспективних регіонів з точки зору розвитку туризму в Україні є Закарпаття. Його унікальне прикордонне географічне розташування, багатий природно- й етнокультурно-ресурсний потенціал забезпечили області статус найбільш перспективної рекреаційної зони Європи з можливістю цілорічного (всесезонного) обслуговування туристів. Межування на західному кордоні України з чотирма центральноєвропейськими державами – Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією – сприяє розвитку недорогого (особливо для мешканців країн Євросоюзу) відпочинку, а переважання сільського населення краю (63%) успішно демонструє розвиток одного із секторів розвитку туристичної галузі – сільського туризму.

Головним принципом розвитку туризму в прикордонному регіоні є забезпечення його збалансованості між екологічною, економічною та соціальною складовими. Прикордонне положення Закарпатської області із країнами ЄС за сприятливих умов співпраці може забезпечити розвиток її туристичної сфери завдяки залученню іноземних інвестицій, позитивного досвіду реалізації туристичної діяльності в державах ЄС та сусідніх вітчизняних регіонах.

Тому важливим та актуальним завданням сьогодення є окреслення проблем розвитку туристичних регіонів, зокрема Закарпатської області,

розробка теоретико-методологічних засад щодо формування стратегії їх розвитку, виходячи зі специфічних особливостей їхнього функціонування.

Проблематику дослідження розвитку туристичної сфери регіонів України, у тому числі й Закарпатської області, висвітлено у працях вітчизняних вчених: О.О. Бейдика, Л.С. Гринів, В.Г. Гуляєва, М.І. Долішнього, В.Ф. Кифяка, В.С. Кравціва, О.О. Любіцевої, М.П. Мальської, О.І. Мілашовської та ін. Стосовно маркетингових досліджень туристичних регіонів України, то цей напрям лише починає розвиватися і представлений окремими напрацюваннями І.В. Бережної, П.В. Гудзя, В.П. Мікловди, Д.М. Стеченка та ін.

На основі аналізу теоретичної бази дослідження виокремлені об'єкт, предмет і мета дипломної роботи.

Мета роботи полягає в дослідженні особливостей, тенденцій, проблем і перспектив розвитку туризму в Закарпатській області.

Для досягнення мети були визначені такі **завдання дослідження**:

- проаналізувати законодавчу базу та державну політику у сфері туризму в Україні;
- дослідити умови та стратегії розвитку туризму в регіонах;
- визначити чинники розвитку туризму в Закарпатській області;
- оцінити сучасний стан розвитку туризму в Закарпатті;
- проаналізувати географію туризму в області;
- визначити перспективні напрями та центри розвитку туризму в Закарпатській області.

Об'єктом даного дослідження виступає Закарпатська область.

Предмет дослідження – динаміка розвитку і структура туристичної діяльності, тенденції та перспективи розвитку туризму Закарпаття.

Під час написання дипломної роботи використовувалися наступні **методи дослідження**:

- теоретичний аналіз джерел інформації з проблем дослідження;
- метод системного аналізу;
- метод аналізу економічних показників, їх динаміки;

- графічний метод для відображення територіального розміщення кластерів;
- методи моделювання та прогнозування.

Інформаційна база дослідження. У роботі використано фахову літературу з проблеми дослідження, інформаційні ресурси мережі Інтернет, періодичні видання, статистичні дані Закарпатської ОДА та дані первинної звітності туристичних підприємств Закарпаття.

Область застосування результатів роботи: результати роботи можуть бути застосовані в реалізації програми розвитку туризму в Закарпатській області, в обґрунтуванні використання її значного рекреаційно-туристичного потенціалу.

Матеріал дослідження може бути корисним у навчальному процесі під час вивчення дисциплін «Туристичне краєзнавство», «Організація туристичних подорожей», «Організація рекреаційної діяльності», «Організація екскурсійної діяльності» та ін.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

1.1. Напрями впливу туризму на соціально-економічний розвиток регіону

Результатом численних подорожей людей у різні часи стало промислове та культурне освоєння багатьох територій, нагромадження численних наукових та літературних матеріалів. У багатьох людей з'явилася потреба у відвідуванні нових територій, в ознайомленні зі звичаями і побутом інших народів. Це зумовило виникнення особливої форми подорожей - туризму.

Активізація господарських та культурних зв'язків істотно збільшувала не тільки рух населення, а й сприяла будівництву доріг, готелів, закладів громадського харчування, зон відпочинку та лікування.

Науково-технічний прогрес активно сприяв розвитку туризму. Адже з появою нових видів транспорту подорожувати стало набагато зручніше. Люди швидше діставалися пункту призначення. Їх перебування у дорозі ставало комфортнішим і вимагало менше зусиль.

Це і спричинило появу, такого виду діяльності як туризм. Більшість науковців розглядають туризм як різновид подорожі, де його учасники перебувають поза межами постійного місця проживання з метою відпочинку, оздоровлення або в інших подібних справах (див. табл.1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення «туризм»

Автор	Визначення
М. Боєр та В. Сміт [20]	турист є тимчасово вільною від обов'язків особою, яка добровільно відвідує місця вдалині від дому з метою пережити зміну
Л. Нетковен [20]	туризм – це сукупність суспільних та господарчих явищ, які виникають з добровільної та обмеженої в часі зміни місця перебування, що влаштовується для задоволення нематеріальних потреб, і при цьому використовуються

	передусім пристрої, призначені для великої кількості людей
Р. В. Макінтош і Х. В. Гольднер [20]	туризм – сукупність явищ та стосунків, що виникають зі взаємодії туристів, надавців послуг, установ та суспільства, які приймають участь у процесі приваблення та прийому тих самих туристів та інших відвідувачів
А. Корнак і М. Монтигерд-Лойба [20]	туризм - це сукупність стосунків та суспільно-господарчих явищ, які виникають з подорожей і перебування поза місцем постійного проживання та впливають на рекреаційні, естетичні та інтелектуальні переживання учасників, а також задовольняє їх потреби, якщо це не пов'язано з переселенням чи постійною працею
О. Бейдик [4]	туризм – сукупність відносин і явищ, які виникають у процесі подорожі та перебування людей поза межами постійного місця проживання, якщо перебування не перетворюється у тривале проживання або тимчасове заняття заради заробітку; усі види переміщення населення, не пов'язані зі зміною місця проживання і роботи, з метою відпочинку, лікування, участі в наукових, культурних, ділових зустрічах; специфічний громадський рух і форма активного відпочинку, що мають культурно-виховне, науково-пізнавальне, спортивно-оздоровче значення.
О. О. Любіцева [27]	туризм – це діяльність особи, що подорожує в місце, яке знаходиться поза звичайним середовищем життя на строк від одного дня до одного року і не пов'язана з діяльністю, що оплачується
В. Хунзікер [20]	Туризм – це сукупність явищ і стосунків, які виникають з подорожей та перебування осіб, що приїхали, якщо з цим не пов'язано переселення і робота для заробітку

За визначенням, прийнятим Організацією Об'єднаних Націй в 1954 р., туризм трактували як активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний із виїздом за межі постійного місця проживання [18].

Найбільш універсальне, уніфіковане визначення туризму використовується у його статистиці. Якщо розглядати туризм з точки зору статистики, то туризм – це одна із форм міграції населення, що не пов’язана зі зміною постійного місця проживання чи трудової діяльності. Появу даної дефініції в першій половині ХХ ст. обумовили стрімкий розвиток туристичних потоків, зростання економічної ролі туризму в світі і, як наслідок, спроба проведення статистичного обліку подорожуючих. Для цілей статистики подорожуюча людина іменується «відвідувачем» [53].

Визначення, прийняте Всесвітньою туристичною організацією, використовується в усіх країнах-членах ЮНВТО, в тому числі й в Україні. У законі України «Про туризм» зазначається, що: «туризм – тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою, пізнавальною або професійно-діловою метою без заняття оплачуваною діяльністю» [23].

Нерідко поняття «індустрія туризму» ототожнюють з поняттям «туристична галузь». Це не зовсім вірно. В принципі, якщо за критерій формування галузі прийняти кінцеве споживання, то всі підприємства, послугами яких користуються туристи, можна віднести до туристичної галузі. Але, якщо виходити з положення про те, що основу структури галузей народного господарства становить суспільний поділ праці, то можна визначити туристичну галузь як сукупність основних фондів, підприємств, які в ході реалізації специфічної трудової діяльності в системі суспільного поділу праці виробляють певний продукт - послуги та супутні товари, виробництво яких не може існувати без рекреації та туризму.

Туристичну галузь насамперед складають підприємства, які надають основні послуги, пов’язані з організацією та продажем туристичної подорожі:

- туристичні фірми, які займаються організацією та продажем турів;
- підприємства, які надають послуги гостинності: готелі, мотелі, кемпінги, квартири або будинки, що здаються в оренду, пансіонати, мебльовані кімнати, тощо; до них відносять також підприємства громадського харчування, які є невід’ємною складовою підприємств, які надають послуги розміщення

(ресторани в готелях, їдальні в пансіонатах і в будинках відпочинку тощо), або орієнтовані суто на туристів;

- транспортні організації, які займаються туристичними перевезеннями;
- підприємства по виробництву товарів туристичного попиту;
- підприємства роздрібною торгівлі по продажу товарів туристичного попиту.

Критерієм віднесення ряду підприємств до збірного поняття «індустрія туризму» служить ознака кінцевого споживання.

Таким чином, індустрія туризму – це галузь економіки, яка виробляє і реалізує населенню туристичні послуги, що є специфічною комплексною дією, котра включає розміщення харчування, транспортування, екскурсійне обслуговування тощо частини населення, тимчасово прибулого з інших місць для відпочинку і лікування чи з пізнавальною метою. Сучасна туристична індустрія надає великий обсяг послуг, які споживаються туристом у ході здійснення ним закордонної подорожі [21].

Сьогодні туризм виступає невід’ємною частиною життєдіяльності сучасної людини та умовою розвитку його творчого потенціалу. Туризм дозволяє задіяти додаткові можливості економічного сектору для створення робочих місць та інфраструктурних перетворень. Туризм робить свій внесок у посткризове відновлення світової економіки, підвищення ефективності використання ресурсів та створення нових економічних «ніш». Динамічний розвиток сфери туризму здійснює мультиплікаційний ефект на інші галузі економіки, в яких активізується інвестиційна діяльність та прискорюється обіг грошових коштів. Туризм - це багатогранне явище, що поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має значний потенціал для постійного прогресу, тісно взаємодіє з багатьма галузями економіки, зумовлюючи його провідне місце у соціально-економічному житті країн і народів..

Серед основних аспектів впливу туризму слід зазначити рекреаційний (відпочинок, відновлення сил, оздоровлення), лікувальний, соціальний,

культурний, екологічний, економічний, просвітницький, виховний, спортивний та інші.

Рекреація як біологічна функція й соціальне надбання певного етапу розвитку людства є поняттям широким і поліаспектним. Туризм є мобільною складовою рекреації, її активною формою, пов'язаною з доданням простору задля відпочинку, розваги, лікування або з будь-якою іншою метою, не пов'язаною з отриманням прибутку. Сутністю рекреаційної функції туризму є фізіологічна (відновлення фізичних сил, оздоровлення, відпочинок) і психологічна (зміна місця, оточення, набуття нових вражень та відчуттів) релаксація.

Туризм виступає засобом комунікації та саморозвитку, підвищення рівня освіченості та загальної культури шляхом ознайомлення з культурою, побутом, традиціями та віруваннями, стилем та характером життя інших народів, з культурною спадщиною людства та перлинами природи. Безпосереднє спілкування різних народів і різних культур сприяє взаємозбагаченню й саморозвитку культури, відіграє значну роль в укріпленні миру та порозуміння на планеті.

З іншого боку, туризм, прискорюючи культурний обмін, прискорює інноваційні процеси в культурі.

Таким чином, оздоровлення населення, підвищення його працездатності та рівня культури шляхом здійснення культурно-просвітницької та рекреаційної діяльності посилює соціальну значущість туризму для розвитку регіону та країни в цілому.

Дедалі більший вплив туризм здійснює на збереження природних ресурсів значення. З одного боку, туризм виступає споживачем певних природно-рекреаційних благ регіону і зацікавлений у їх збереженні. З іншого боку, зростання попиту призводить до збільшення антропогенного тиску на територіальні рекреаційні системи, особливо традиційні або модні.

Але беззаперечно, найбільший вплив туризм здійснює на розвиток економіки регіону. Сучасна туристична сфера швидко прогресує. Її розвиток

сприяє активному економічному зростанню багатьох країн світу та регіонів (див.табл.1.2).

Таблиця 1.2

Доходи від міжнародного туризму, 2009-2019 рр., млрд. дол. США

Країна	Рік				
	2009 р.	2013 р.	2017 р.	2018 р	2019 р.
Світ загалом	704	967	1260	1202	1225
США	101,5	137,0	191,9,5	205,4	205,9
Іспанія	49,7	54,6	65,1	56,6	60,5
Таїланд	9,6	20,1	38,4	44,9	48,8
Китай	29,3	45,8	44,0	45,0	44,4
Франція	44,0	47,0	58,1	44,9	42,5
Великобританія	32,1	34,9	50,0	45,5	41,5
.....Україна	3,1	3,8	1,6	1,1	1,1

Джерело: складено за [58]

Прикладом значення туризму для розвитку країн є ситуація з COVID-19. За даними Всесвітньої туристичної організації зафіксовано подвійне зменшення туристичних прибуттів на 22% у 2020 року, а прибутки знизилися на 57%. В кількісних показниках це означає втрату 67 мільйонів міжнародних прибуттів і близько 80 мільярдів доларів надходжень від діяльності

В Україні туризм у 1990-х рр. розвивався, переважно, з орієнтацією на виїзд. Однак за останнє десятиліття намітилася тенденція переорієнтації на в'їзний і внутрішній туризм. Проте, політично-нестабільна ситуація, а найперше воєнні дії на Сході України негативно вплинули на в'їзний туристичний потік, структуру туризму та туристичні можливості країни як на внутрішньому, так і зовнішньому туристичних ринках. Фактично у два рази зменшився потік іноземних туристів до України та продовжується знижуватись. Так, за даними Держприкордонслужби, у 2015 р. до країни в'їхало 12,9 млн. іноземних громадян, тоді як у 2014 р. – 13,2 млн., у 2013 р. – 25,7 млн. [15]. Це не могло не позначитися і на доходах туризму.

Але, з іншої сторони, вітчизняні туристи збільшили кількість мандрівок Україною, тим самим стимулюючи надходження від внутрішнього туризму, особливо в Карпатському регіоні та Одещині.

Сучасна динаміка розвитку туризму та економічні здобутки від туристичної діяльності перетворює його на один із найвагоміших секторів економіки країни з точки зору динаміки економічних процесів, поліпшення соціальної складової, збереження довкілля та відновлення культурної спадщини.

Сьогодні туристичний потенціал України розкрито не повною мірою, показовою є вага туристичного сектора України на рівні 1,5% ВВП країни у 2019 році.

Тому сучасні підходи до розвитку галузі в країні неефективні та потребують комплексного аналізу поточного стану, дослідження перешкод для розвитку та шляхів їхнього подолання з метою генерації якісно нової стратегії розвитку туризму в економічних умовах сьогодення.

В Україні Кабінетом Міністрів України затверджені стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 року [37]. Документ розроблено з метою створення умов для забезпечення прискореного розвитку сфери туризму і курортів, перетворення її у високоефективну, інтегровану у світовий ринок галузь.

Запровадження Стратегії передбачається за напрямками, серед яких:

- забезпечення безпеки туристів та захист їх законних прав та інтересів,
- імплементація законодавства ЄС у сфері туризму,
- забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури,
- удосконалення системи професійної підготовки фахівців сфери туризму,
- формування та просування позитивного іміджу України, як країни привабливої для туризму.

Реалізація акту передбачається за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел не заборонених законодавством, а обсяг фінансування

визначатиметься щороку з урахуванням конкретних завдань і реальних можливостей.

Для реалізації державної політики в галузі туризму та курортів України працює Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ), що є центральним органом виконавчої влади. [16].

Розвиток туризму в Україні особливо актуальний, оскільки саме завдяки туризму Україна та її регіони можуть поліпшити соціально-економічну ситуацію.

Таким чином, завдяки розвитку туризму в країні, або її регіонах відбувається:

- зміцнення економіки за рахунок виробництва товарів і послуг для туристів;
- урізноманітнення й інтенсивність господарської діяльності, зокрема з використанням місцевих засобів і продуктів;
- розвиток інвестиційної діяльності (місцевих, державних та іноземних інвесторів), що стимулює зростання туристичного руху;
- вдосконалення туристичної інфраструктури та ефективніше використання наявної інфраструктури;
- поліпшення стану комунальної інфраструктури міста, району;
- зростання рівня зайнятості місцевого населення;
- розвиток сектору послуг, пропонованих туристам і місцевому населенню, наприклад, роздрібною торгівлі, гастрономії, спортивно-оздоровчих послуг;
- створення додаткових робочих місць у районах, які не мають розвиненої промисловості або демонструють обмежені можливості розвитку сільського господарства.

Умовою ефективного управління туристичною індустрією на регіональному чи локальному рівні є формування системи співпраці між:

- суб'єктами підприємницької діяльності (туристичними підприємствами);
- органами територіального самоврядування на всіх щаблях;

- організаціями і спілками туристичної сфери та місцевим самоврядуванням;

- регіональними і локальними туристичними організаціями.

Вирішальне значення для реалізації туристичної функції на регіональному і локальному рівнях мають органи місцевого самоврядування.

Від їхньої активності залежить передусім надання послуг туристичної інформації, а також знакування туристичних об'єктів, маршрутів; співпраця з іншими суб'єктами господарювання; утримання і обслуговування локальної інфраструктури, комунікацій (водопідведення та водовідведення, поводження з відходами, освітлення тощо); охорона правопорядку тощо.

Використання інструментів управління туристичною індустрією регіону залежить зазвичай від активності органів місцевого самоврядування.

На практиці лише частина Рад зацікавлена у прийнятті рішень, спрямованих на співпрацю й активний вплив на туристичну сферу.

У таблиці 1.3 наведені інструменти туристичної політики регіональної економіки з поділом їх на активні й пасивні.

Отже, діяльність органів місцевого самоврядування формально скерована на розвиток туристичної індустрії, що можна простежити на прикладі обласних стратегій розвитку туризму. У кожній області регіону розроблено програмні документи з метою комплексного розв'язання пріоритетних проблем розвитку основних туристичних центрів, забезпечення умов для повноцінного функціонування суб'єктів туристичної діяльності, залучення інвестицій, створення конкурентоспроможного туристичного продукту [2]. У цих програмних документах туризм не є ізольованою сферою, а розглядається у широкому контексті соціально-економічних перетворень в областях.

Інструменти туристичної політики регіональної чи місцевої економіки

Пасивні інструменти	Активні інструменти
Економічні	
місцеві податки; місцеві збори (оплати).	податкові пільги; інвестиції у туристичну сферу; популяризація туризму; створення туристичної пропозиції; публічно-приватне партнерство; створення суб'єктів господарювання з участю органів територіального самоврядування; дотації на туристичні заходи для комерційних суб'єктів; формування туристичної марки території.
Адміністративні	
облік закладів розміщення; облік туристичних посередників; оформлення заявок на бюджетне фінансування; розроблення стратегічних документів (стратегії розвитку туризму, плану просторового розвитку).	реалізація стратегії розвитку туризму.
Організаційні	
створення локальних та регіональних туристичних організацій; створення євро регіонів	співпраця суб'єктів індустрії туризму; створення кластерних структур; співпраця між євро регіонами; моніторинг туристичного ринку
Кадрові	
- видача дозволів на професійну діяльність (наприклад, ліцензії для здійснення екскурсійного обслуговування).	- навчання працівників органів місцевого самоврядування, туристичної сфери та громадських активістів.

Джерело: [44]

1.2. Передумови розвитку регіонального туризму

В Україні територіальна диференціація природних, соціальних та економічних ресурсів зумовила суттєві диспропорції між різними частинами країни.

Згідно з енциклопедичним словником географічних термінів регіон розглядається як «велика індивідуальна територіальна одиниця» [56].

Багато зарубіжних та українських науковців (Ю. Волков, В. Симоненко, В. Половкін, О. Діброва, О. Шаблій, А. Пономарьов.), під регіоном розуміли велику територію, що об'єднує як цілі континенти та групи країн, так і кілька областей, які відрізняються особливостями історичного розвитку, географічного розташування, природних та трудових ресурсів, спеціалізації господарства, тощо. Тобто, у науці під регіоном розуміють частину території, що володіє схожими природними, соціально-економічними, національно-культурними умовами розвитку. Згідно з принципом регіонально-цілісного уявлення регіон розглядається науковцями як цілісна система, елементи якої перебувають у взаємодії.

Потреба у розвитку туризму в Україні потребує поділ її території, що обумовлюється впливом природних і соціально-економічних чинників. І саме на підставі цих факторів, на думку української дослідниці Є. Панкової, виділяються туристичні регіони і райони [34].

Туристичний регіон розглядається науковцем як територіально-туристичну систему, яка поєднує кілька туристичних районів, що мають свої специфічні особливості і об'єднані географічними, історичними, ресурсними факторами.

Єдиної схеми туристичного районування на сьогодні не розроблено. Частиною дослідників відокремлюється чотири туристичних регіони: Карпатсько-Подільський, Полісько-Столичний, Придніпровсько-Донецький, Харківський і Причорноморський, які, в свою чергу поділяються на 35 туристичних районів (рис.1.1).

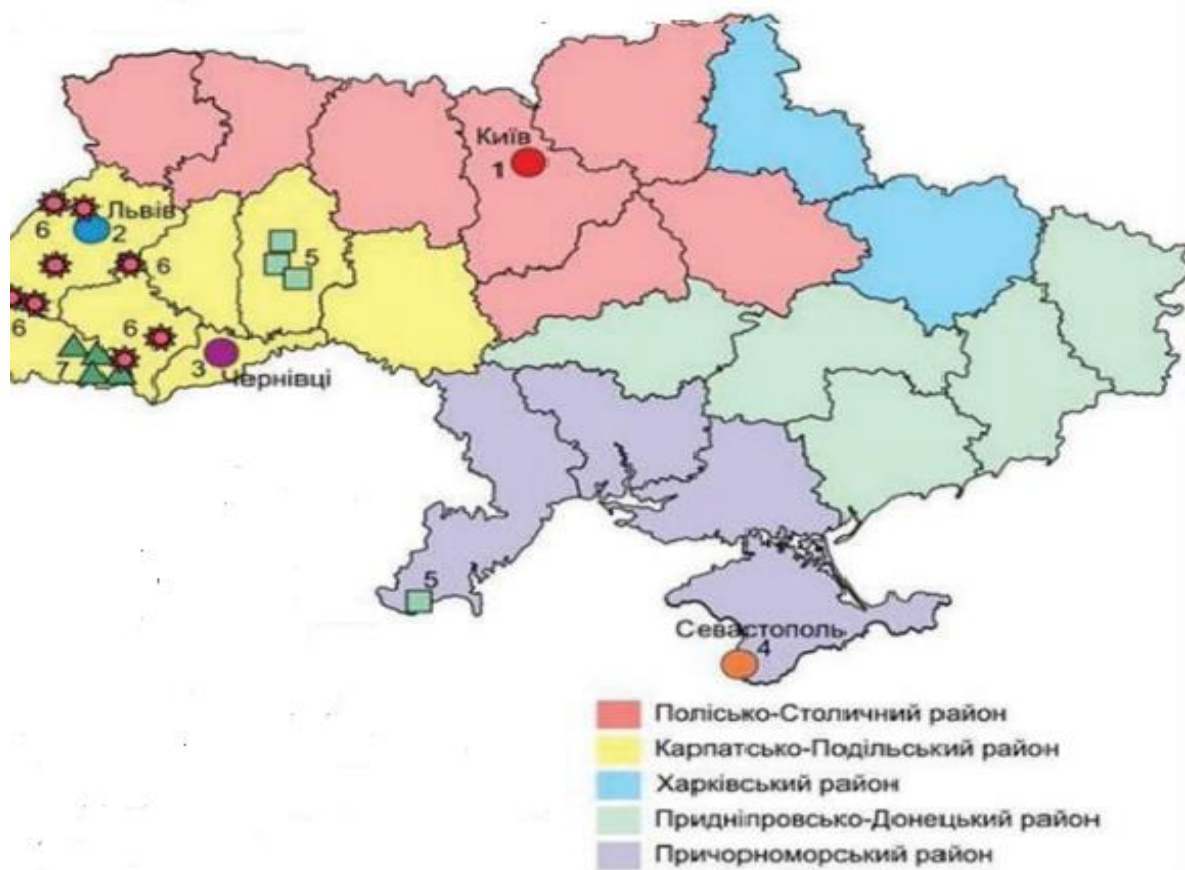

Рис.1.1. Туристичне районування (за Є. Панковою)

Джерело: [34]

Інші виділяють сім регіонів: Карпатський (західний), Волинсько-Тернопільський (північно-західний, або поліський), Житомирсько-Вінницький (буферний), Київський (центральний), Харківський (північно-східний), Дніпровсько-Донецький (південно-східний), Причорноморський (південний). Треті схильні об'єднувати три приморські райони в один Кримсько-Одесько-Азовський туристичний регіон, виділяючи також Карпатський туристичний район.

Як бачимо, більшість дослідників основою для туристичного районування використовують рекреаційне районування, тобто поділ території на окремі таксономічні одиниці, що відрізняються туристичною спеціалізацією, структурою рекреаційних ресурсів і напрямом їх освоєння (рис.1.2). Рекреаційні ресурси характеризуються природними умовами, площею їх поширення,

тривалістю використання. Рекреаційне районування на сьогодні теж не є остаточно розробленим і жорстко усталеним [38].

Рис.1.2. Рекреаційне районування території України (за О. Надтока)

Джерело: [32]

Таким чином, в науці виділяється окремо поняття «рекреаційний регіон». У географічній енциклопедії України під «рекреаційним регіоном» розуміють територіальну рекреаційну систему, у яку входять підсистеми тривалого та короткочасного відпочинку, санаторно-курортного лікування і туризму, а також управління обслуговування, транспорту, переважно в межах економічного району [56]. Тобто, рекреаційний регіон об'єднує рекреаційні райони, які складаються з підрайонів, окремих курортів, природних парків, зон відпочинку та центрів туризму, та характеризується територіальним поєднанням географічних, бальнеологічних та інших ознак.

Дослідження поняття «туристичний регіон» представлено у монографії М. Борушак «Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів» [10]. На думку авторки, туристичний регіон – це географічна територія, яку гість

або туристичний сегмент вибирає з метою подорожі. Така територія містить всі споруди, необхідні для перебування, розміщення, харчування і організації дозвілля туристів. Регіон є єдиним туристичним продуктом і конкурентоспроможною одиницею і повинен управлятися як стратегічна комерційна одиниця.

Науковцем також був проведений аналіз туристичних ознак, детальний аналіз яких дозволив поділити регіони на чотири групи (рис.1.3):

Рис. 1.3. Основні ознаки туристичного регіону

Джерело: [10]

На формування та подальший розвиток туристичних регіонів впливає ряд зовнішніх та внутрішніх чинників (рис.1.4)

Рис.1.4. Чинники розвитку туристичних регіонів

Джерело: побудовано автором за [10]

В нашому дослідженні найбільша увага буде зосереджена на дослідженні туризму Закарпатської області, яка є частиною Карпатського туристичного регіону [3]. Також до складу цього туристичного регіону входять ще 3 області : Львівська, Івано-Франківська та Чернівецька.

Площа Карпатського регіону становить 56,6 тис. км², що відповідає 9,3% площі території України. В його межах проживає 6086 тис. населення (13,3% від загальноукраїнської кількості), більша частина якого проживає у сільській місцевості - 51,4% [15].

На формування меж Карпатського туристичного регіону, крім природно-рекреаційних ресурсів (див.табл.1.4), суттєво впливає й група суспільних чинників, які враховують:

- природно-ландшафтні особливості регіону;
- етнокультурні особливості;
- сучасні особливості адміністративно-територіального устрою земель регіону;
- спільність історичного розвитку від найдавніших часів до другої третини ХХ ст.
- остаточного включення земель регіону до складу Української республіки;
- ментальне відчуття спорідненості населення та однакову систему життєвих стереотипів і цінностей;
- прикордонне політико- і транспортно-географічне положення;
- схожі проблеми трансформації господарського комплексу в сучасних макроекономічних умовах.

Таблиця 1.4

Природно-ресурсний потенціал Карпатського регіону

Територія	Сумарний потенціал, % від сумарного по Україні	Потенціал ресурсів, % від загальнодержавного показника					
		мінеральних	водних	земельних	лісових	фауністичних	Природно-рекреаційних
Закарпатська область	2,5	0,08	0,77	0,48	0,43	0,002	0,70
Івано-Франківська область	2,2	0,17	0,75	0,55	0,40	0,003	0,40
Львівська область	3,7	0,85	0,85	1,10	0,42	0,07	0,54
Чернівецька область	1,3	0,07	0,02	0,64	0,16	0,003	0,17
Всього по регіону	9,7	1,17	2,39	2,77	1,41	0,015	1,81

Джерело: [29].

На сьогодні Карпатський туристичний регіон, з огляду на своє унікальне рекреаційно-географічне положення на східному прикордонні Європейського Союзу, розробляє масштабні маркетингово-інформаційну та інфраструктурно-інвестиційну стратегії, спрямовані на перетворення краю в один із основних осередків стійкого туризму та збереження природної й етнокультурної спадщини на Європейському континенті.

1.3. Особливості розвитку туризму прикордонних регіонів України

Як було зазначено вище, туризм здатен стимулювати розвиток економіки території (країни чи області) і створити необхідні умови для її зростання. Особливо актуальним розвиток туризму є для прикордонних регіонів, наприклад Закарпатська область, де унікальний природний, культурно-історичний потенціал, наявність охоронних об'єктів та природних територій, вигідне економіко-географічне розташування створюють основу для туристичної та рекреаційної діяльності. Одночасно така діяльність суттєво обмежується бар'єрною функцією кордону. Тому налагодження транскордонного співробітництва у туристичній сфері посідає одне з першочергових стратегічних завдань. Доцільність транскордонної співпраці в туристично-рекреаційній діяльності обумовлена високим ступенем залежності цієї сфери від розміщення на відповідних територіях природно-рекреаційних об'єктів та стану довкілля, які формують туристичну і рекреаційну привабливість території, а також специфікою державного регулювання галузі через високу залежність туризму й рекреації від інших галузей національної економіки. За таких умов у розвитку туристично-рекреаційної діяльності на відповідних прикордонних територіях можуть бути зацікавлені регіони різних країн, які поєднані спільними туристичними і рекреаційними об'єктами, проте розділені державним кордоном [1]. Головною ознакою прикордонного регіону, що відрізняє його від інших територіальних одиниць, є наявність кордону. Кордон виконує бар'єрну, фільтруючу та контактну функції [45].

Таким чином, прикордонне співробітництво передбачає співпрацю між територіями, розміщеними вздовж кордонів сусідніх держав [30].

Прикордонне співробітництво спрямоване на вирішення конкретних соціально-економічних проблем кожної території. Інтенсивність цього співробітництва залежить від рівня економічного й соціального, раціонального використання наявного потенціалу, розвитку території, розгалуженості її

транспортної системи, наявності конкурентних переваг у міжнародному поділі праці, ступеня розвитку прикордонної інфраструктури.

Завданням прикордонної співпраці є політичне прискорення європейської інтеграції. Для населення, що проживає на прикордонних територіях, важливою є економічна співпраця, яка сприяє їх професійній діяльності, прискорює розвиток регіону, у якому вони живуть. Максимальні позитивні результати діяльності при оптимальному рівні початкових витрат забезпечуються в тих прикордонних регіонах, які мають розвинуту транспортну інфраструктуру, що обслуговує зовнішньоторговельні вантажопотоки (Львівська, Закарпатська, Чернівецька області) [30].

Безумовно, що економічні чинники розвитку прикордонних територій вимагають проведення ефективної регіональної політики з метою ліквідації територіальних диспропорцій усередині держави. Сучасні відмінності між регіонами, які динамічно розвиваються та депресивними регіонами України, у край вражаючі.

До основних передумов розвитку прикордонної співпраці передусім належать:

- історичні передумови;
- політичні передумови;
- економічні передумови;
- соціологічні передумови.

Із реалізацією головних принципів регіональної політики ЄС, Україна отримуватиме значні кошти із фондів Європейського Союзу, що вже в найближчому майбутньому посилить інноваційну здатність регіонів України та сприятиме досягненню перших реальних позитивних результатів європейської інтеграції нашої держави. Прикордонна співпраця підтримується програмами підтримки з боку Європейського Союзу

Залучення іноземних інвестицій у рамках програми сприятиме активізації підприємницької діяльності, нарощуванню експорту товарів і послуг, росту поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залученню і

впровадженню нових технологій, реалізації ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури прикордонного регіону, поліпшенню використання природних і трудових ресурсів, прискоренню соціально-економічного розвитку прикордонних територій України.

Розвиток виробничої і соціальної інфраструктури прикордоння, інфраструктури підприємництва свідчить про можливості їх удосконалення в майбутньому. Експлуатація та будівництво мереж транспорту, зв'язку, енергопостачання й інших об'єктів виробничої інфраструктури, що використовуються для загальних потреб, забезпечать функціонування об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури (яка існує або буде створена в процесі розвитку прикордонних зон) згідно з вимогами міжнародних стандартів.

Основними формами реалізації прикордонного співробітництва є:

1. Єврорегіони – загалом у Європі налічується майже 120 Єврорегіонів. На території України функціонують наступні: Карпатський (із 1993 року), Буг (із 1995 року), Нижній Дунай (із 1998 року), Верхній Прут (із 2000 року), Дніпро (із 2003 року), Слобожанщина (із 2003 року), до яких залучені Волинська, Чернівецька, Закарпатська, Одеська, Івано-Франківська та Львівська області України. Від прикордонних іноземних держав – адміністративно-територіальні одиниці Польщі, Білорусі, Румунії, Словаччини, Угорщини, Молдови, Австрії, Німеччини та Франції.

2. Міжрегіональні агломерації. На сьогоднішній день такі об'єднання мало поширені в Україні. В нашій державі існують окремі регіональні агломерації в межах одного регіону, наприклад «Дрогобиччина», яка об'єднує міста Дрогобич, Стебник, Трускавець тощо.

3. Транскордонні туристичні кластери. Така форма прикордонного співробітництва в Україні розвинена слабо і визначається внутрірегіональним спрямуванням. Туристичний кластер – це ключова організаційна основа, яка поєднує підприємства туристичної та інших суміжних галузей у єдину систему, що дає змогу реалізувати пріоритетні задачі, які стоять перед підприємствами,

установами, організаціями та сприятиме посиленню конкурентних переваг цього регіону.

Транскордонний туристичний кластер надасть можливість об'єднати зусилля сусідніх країн задля стабільного економічного та соціального розвитку туризму в регіоні, забезпечить уніфікацію нормативно- правової бази, гармонізацію податкових політик, створить сприятливі умови для функціонування підприємств, установ, організацій.

Разом з тим транскордонний туристичний кластер створить умови для формування та реалізації якісного туристичного продукту, підвищення іміджу території у очах реальних та потенційних споживачів туристичних послуг та забезпечить процвітання та розвиток туризму в регіоні.

4. Стратегії прикордонного співробітництва і міжрегіонального розвитку.

Прикладом може бути Стратегія транскордонного співробітництва між містами Люблін, Львів, Івано-Франківськ і Луцьк, в якій туризм визнано однією з десяти пріоритетних галузей для співробітництва [26].

5. Двосторонні угоди, затвердженні на державному рівні. Наприклад, міжурядова Угода між Україною та Польщею про міжрегіональне співробітництво від 24.06.1993 року, у якій закладені правові засади розвитку двостороннього співробітництва між регіонами країн.

6. Угоди, статuti та протоколи між органами місцевої влади, які мають конкретне спрямування.

7. Програми. На території Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Одеської, Чернівецької та Тернопільської областей поширюється дія програми CADSES, яка реалізується в рамках INTEREG.

Зазначені форми транскордонного співробітництва дозволяють залучати значні фінансові ресурси сторін та міжнародних організацій у розвиток туристичної галузі прикордонних територій.

Специфіка розвитку прикордонних територій зумовлюється їхньою транзитною здатністю, що вимагає особливих підходів до розбудови інфраструктурних елементів, передусім, збільшення пропускної здатності

прикордонної інфраструктури, комунікацій, можливості обслуговування значно більших потоків людей, товарів, вантажів. За будь-яких умов розвиток прикордонної інфраструктури надає нового імпульсу розвитку цих територій, сприяє залученню іноземних інвестицій та створенню транспортних коридорів.

Отже, розвиток прикордонного регіону перебуває у прямій залежності від стану його інфраструктури – сукупності підсистем, служб, підприємств, допоміжних ланок і установ, які опосередковують, прискорюють та полегшують функціонування й розвиток прикордонної території. Тобто прикордонна інфраструктура – це система каналів зв'язку, через які переміщуються матеріальні, людські й фінансові ресурси, відбувається їхній розподіл в економіці прикордоння.

Інфраструктура становить основу, фундамент функціонування прикордонних областей, є їх внутрішньою структурою, що забезпечує цілісність та стабільність.

Високорозвинута інфраструктура прикордонної території сприяє її стійкому економічному й соціальному розвитку, усуненню перешкоджаючих інтеграції прикордонних проблем, підтримці історичних і культурних зв'язків цієї території.

Зазначимо, що серед тих областей України, які беруть участь у прикордонному співробітництві, відзначаються:

- західні регіони держави області Карпатського регіону Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області;
- їхні партнери – вісім словацьких районів – Кошіце, Вранов, Пряшів, Гуменне, Бардієво, Свидник, Міхаловце та Требішов,
- п'ять областей Угорщини - Саболч-Сатмар-Берег, Гайду-Бігар, Боршод-Абауй-Земплейн та Яс-Надькун-Сольнок
- воєводства Польщі, а також регіони Румунії.

До такої активності їх спонукають наявний рівень прикордонної інфраструктури, більша проринкова орієнтація населення, його етнічний склад, який споріднює жителів, які мешкають уздовж чотирьох кордонів.

Особливо актуальним для України постає завдання розвитку інфраструктури прикордонного регіону, передусім транспортно-комунікаційної її компоненти. Крім того, слід подбати про краще технічне й організаційне забезпечення мережі митних і прикордонних закладів та контрольно-регламентуючих інститутів. Розв'язання цих проблем технічного характеру не тільки зумовить зниження трансакційних витрат та дасть змогу застосовувати додаткові матеріальні передумови розвитку прикордоння. Воно має постати додатковим стимулом залучення інвестицій з-за кордону, створить додаткові можливості інвестування власних капіталів, отже частково попереджуватиме відтік капіталів за кордон.

Будова прикордонної інфраструктури дуже складна. Існує багато класифікацій інфраструктури регіону, зокрема прикордонного. Пропонується така класифікація компонент прикордонної інфраструктури (табл. 1.5).

У ринкових умовах господарювання владні управлінські структури й органи місцевого самоврядування покликані забезпечити мешканців прикордонних територій відчуття переваги від розвитку інфраструктури. Наукові дослідження свідчать, що місцеві органи влади здатні взяти на себе відповідальність за вдосконалення умов прикордонного співробітництва, його активізації та розвитку.

У додатку А пропонується комплекс заходів з удосконалення умов функціонування та активізації розвитку прикордонної інфраструктури.

Як бачимо, розвиток прикордонної інфраструктури стає однією з важливих сфер соціально- економічного розвитку Карпатського регіону. У цілому покращення інфраструктури, по-перше, стимулює повнокровний соціально- економічний розвиток прилягаючих до кордону регіонів, створення на базі місцевих ресурсів виробництв експортної орієнтації, включення їх в економічні міжнародні зв'язки, що динамічно розвиваються. По-друге, створює атмосферу доброзичливості, взаємної зацікавленості в діловому повсякденному співробітництві прикордонних територій, що є гарантією спокою й безпеки на кордоні й у прикордонних регіонах і, відповідно, в суміжних країнах.

Складові частини прикордонної інфраструктури

Назва складової	Складники інфраструктури	Приклади
Товарна	система оптової та роздрібної торгівлі	прикордонні торгові комплекси; ексклюзивні бутики
Природна (екологічна)	товарні біржі	прикордонні екологічні та природні моніторингові системи
Трудова	служба зайнятості; контори працевлаштування і центри зайнятості	пункти тимчасового тримання нелегальних мігрантів; емігрантські притулки
Фінансово-економічна	банки та інші фінансово-кредитні установи і посередники; фондові й валютні біржі	обмінники
Інформаційно-обслуговуюча	інформаційно-консультативні фірми; маркетингові, аудиторські, податкові установи; підприємницькі асоціації; рекламні та лізингові агенції	митний та юридичний консалтинг; приміщення страхових агенцій і медпунктів; міжнародний лізинг; автоматизоване робоче місце митника (прикордонника)
Науково-дослідна	інституції з вивчення ринкових проблем регіону; статистичні установи	спеціальні навчальні заклади; інформаційно-аналітичні центри
Державно-регулятивна	бюро єврорегіонів та міжнародні організації; законодавче забезпечення розвитку регіонів; системи ліцензування та оподаткування; судові та арбітражні органи	митна законодавча система; законодавче регулювання процесу функціонування прикордонних територій; контрольно-регламентуючі інститути
Транспортно-комунікаційна	шляхи сполучення транспортних засобів; комп'ютерна мережа транспортного сполучення	вантажні пасажирські термінали; мережа митних та прикордонних закладів; комплекси із перевалки і зберігання товарів
Організаційно-технічна	державні інспекції	пункти пропуску через державний кордон (підрозділи митного контролю і митного оформлення); служби прикордонного, санітарного, фітосанітарного, радіологічного, ветеринарного, екологічного контролю; правоохоронні органи
Соціально-культурна (сервісна)	фонди профспілок та ін. громадських організацій	готелі та ресторани

Джерело: розроблено автором за [57]

Таким чином, широкий розвиток транскордонної співпраці у сфері туризму є дуже перспективним. Такий вид діяльності сприятиме:

1. підвищенню іміджу прикордонних регіонів; розвитку їх інфраструктури, збільшення зайнятості;
2. поліпшення якості туристичних послуг для всіх туристів;
3. поглибленню безпосереднього партнерства між туристичними підприємствами та організаціями як прикордонних регіонів, так і країн;
4. зміцнення конкурентоспроможності туристичних продуктів внаслідок збільшення пропозиції, урізноманітнення видів туристичних продуктів, формування комплексних спільних туристичних транскордонних продуктів; вивченню і впровадженню досвіду для регіонального регулювання та стимулювання галузі інших держав;
5. налагодженню контактів з іноземними представництвами, громадськими організаціями тощо.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Чинники розвитку туризму в Закарпатській області

Закарпатська область розташована на крайньому південному заході України, займає південно-західну частину Українських Карпат і Придунайську низовину, межує на північному і південному сході з Львівською та Івано-Франківською областями, а на півночі, заході і півдні з Польщею (протяжність кордону 33,4 км), Словаччиною (98,5 км), Угорщиною (130 км), Румунією (205,4 км) (рис.2.1).

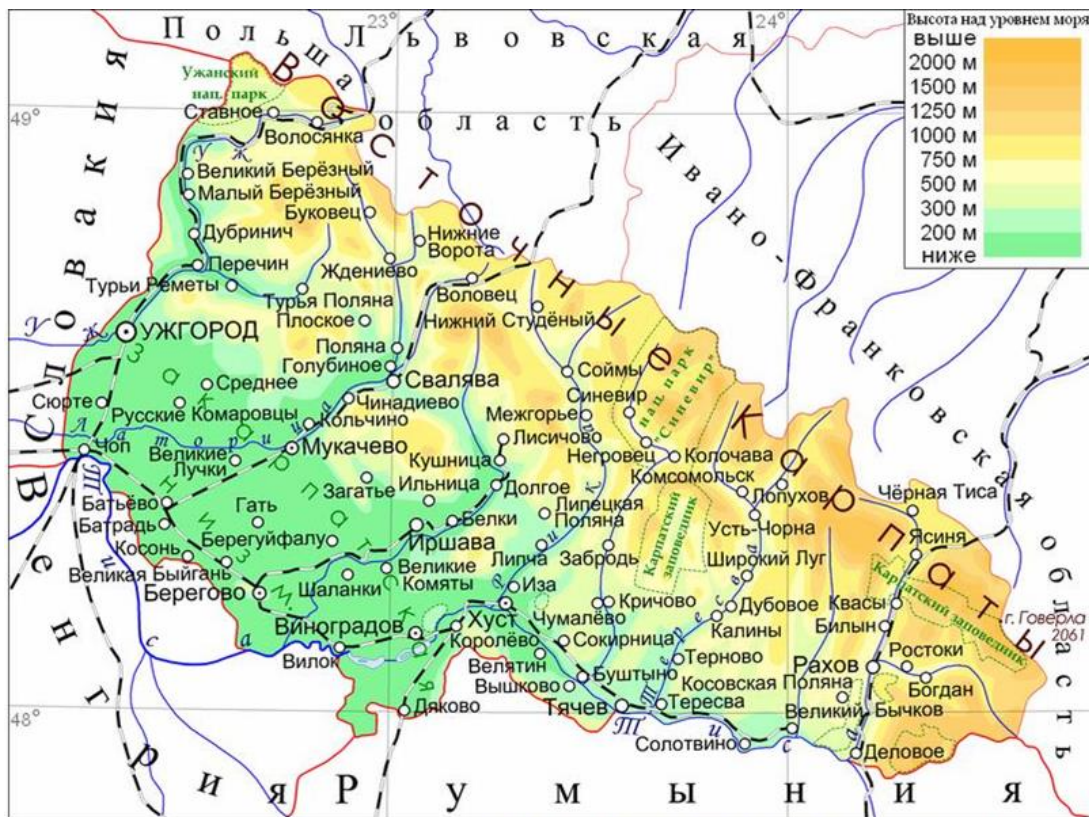

Рис.2.1. Карта Закарпатської області

Відстань від західної точки області до східної сягає 190 км по прямій, протяжність з півночі на південь змінюється від 100 км (по меридіану м. Мукачеве) до 50 км (по меридіану м. Рахів).

Географічне положення Закарпаття характеризується такими рисами:

1. Область знаходиться на периферії (крайньому заході) України і дуже віддалена від столиці (відстань з Ужгорода залізницею приблизно 900 км), промислових районів Придніпров'я, Харкова і Донбасу, чорноморських портів. Це може стати сприятливим чинником для формування екологічного туризму в даному регіоні.

2. Область займає центральне положення на Європейському субконтиненті: за однією з версій біля с. Ділове Рахівського району міститься географічний центр Європи.

3. Це єдина область України, яка розташована за головними Карпатськими хребтами. Це підсилює її транспортну віддаленість від решти території країни, зв'язок з якою можливий лише через перевали. Найбільше значення серед них мають Ужоцький (абсолютна висота 889 м), Верецький або Ворітський (839 м), Воловецький або Бескидський (1014 м), Торунський (930 м) разом з Вишківським (941 м) та Яблуницький або Татарський (931 м).

4. Область знаходиться в межах двох великих фізико-географічних одиниць – Карпатської гірської (4/5 території) та Закарпатської низовинної. Якщо природні умови останньої (рельєф, клімат, ґрунтово-рослинний покрив тощо) майже всюди сприятливі для господарського і сільськогосподарського освоєння людиною, то в Карпатах найкращі умови для цього мають міжгірні улоговини, долини рік, пологі схили і частково низькогір'я.

5. Закарпаття має оригінальне сусідське положення. Воно межує лише із Львівською (на відтинку 85 км) та Івано-Франківською (180 км) областями, причому виключно по гірських хребтах. У той же час його сусідами є чотири держави – Польща (33 км), Словаччина (98 км), Угорщина (135 км) та Румунія (190 км), що є унікальним явищем серед усіх прикордонних областей України. Державний кордон іде як по гірських хребтах, так і рівнинній території, на значному протязі – по р. Тиса та її притоках.

Відстані по авто- і залізничних шляхах від Ужгорода до столиць дев'яти європейських країн коротші за аналогічні відстані до Києва:

до м.Київ – 788 км; до м.Львів – 265 км;

до м.Івано-Франківськ – 295 км; до м.Чернівці – 435 км;

до м.Кошице (Словаччина) – 97 км; до м.Ніредьгаза (Угорщина) – 95 км;

до м. Сату Маре (Румунія) – 150 км; до м.Жешув (Польща) – 315 км.

6. Область розташована на стику української, угорської і румунської етнічних територій, які становлять відповідно 89%, 10,5% і 0,5% від її площі.

7. Закарпаття лежить на найкоротших шляхах, що сполучають Україну і країни колишнього СРСР (насамперед Росію) з рядом країн Центральної і Південно-Східної (а далі й Західної та Південної) Європи. Від карпатських перевалів до державного кордону область перетинають 3 залізниці (в т.ч. 2 електрифіковані), 4 автодороги, нафтопровід «Дружба», газопроводи «Братерство», «Союз», «Західний Сибір – Західна Європа», продуктопровід Калуш – Тісауйварош, лінії електропередач енергосистеми «Мир», ЛЕП «Вінниця – Альбертірша», якими здійснюються міжнародні зв'язки. Залізниця і автодорога поздовжнього напрямку Кошице – Чоп – Хуст – Сігету-Мармаціей з'єднують Словаччину з Румунією і частково використовуються в міжнародних транзитних перевезеннях [11].

Унікальне геополітичне та географічне розташування Закарпатської області можна характеризувати у багатьох вимірах. Але основним з них є безпрецедентна навіть для світової практики позиційна дислокація з чотирма країнами Європи – Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією.

Закарпатська область є активним членом Карпатського Єврорегіону – міжрегіонального об'єднання прикордонних регіонів України, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. В області розвинута прикордонна інфраструктура: діють 17 пунктів пропуску, з них 7 – залізничних, 6 – міжнародних автомобільних, 1 – міжнародний повітряний, 3 – пункти спрощеного переходу.

Закарпаття поділяється на 13 адміністративних районів (див. додаток Б), має 10 міст, з яких 4 міста обласного підпорядкування (Ужгород, Берегово, Мукачево, Хуст), 20 селищ міського типу, 579 сільських населених пунктів.

Розміщення на території Закарпатської області двох тектонічних структур зумовило поділ її на гірську і рівнинну частини. Майже 80% площі області займають Карпатські гори і лише 20% – Закарпатська (Притисинська) низовина (див.рис.2.1).

В межах області знаходиться частина Українських Карпат, які в свою чергу входять у Карпатську гірську систему, що лежить на території шести країн Європи. Гори простягаються з північного заходу на південний схід, в цьому ж напрямі збільшується їх висота, змінюється вигляд. В північно-західній частині області це типові середньовисотні гори з округленими вершинами, широкими хребтами, рівнобіжними з ними долинами. В південно-східній частині рельєф високогірний – круті схили, загострені вершини гір, глибокі провальні долини. Це зумовлено тектонічною будовою, складом гірських порід, а також впливом на найвищу частину гір четвертинного зледеніння.

Карпати простягаються у вигляді поздовжніх ланцюгів хребтів та міжгірних долин. Хребти асиметричні: північно-східні схили круті, а південно-західні – пологі. Середня висота хребтів – від 700 до 1500 м. Жодна з вершин не досягає снігової лінії.

Найвищим в Українських Карпатах є центральне пасмо гір, яке утворене Полонинським хребтом, масивами Свидовець і Черногора. Полонинський хребет тягнеться від р. Уж та її притоки Уличка до р. Тересва. В цьому напрямі його висота змінюється від 1200 до 1500 м і вище. Хребет порізаний долинами річок Латориця і Ріка на окремі масиви (полонини) – Рівна, Боржава, Красна. Над вирівненою поверхнею полонин підносяться окремі конусовидні вершини гір, сполучені між собою гострими гребенями. Найвищі з них – Рівна або Руна (1479 м), Стій (1677 м), Менчул (1501 м) та ін. [3].

Територія Закарпаття має м'який помірно-континентальний клімат. Він сформувався під впливом сонячної радіації, що потрапляє на поверхню, циркуляції повітряних мас і рельєфу території.

На рівнині повітря протягом року прогрівається більше, ніж в горах. Середня температура липня тут досягає +20°C, а січня – -4°C. Амплітуда

середніх місячних температур є найбільшою саме в рівнинній частині області. Тут же зафіксовано абсолютний максимум температур – +41°C у м. Берегове.

Закарпаття має достатнє зволоження. Найбільше опадів (понад 1400 мм) випадає в найвищій частині Карпатських гір – на сході та північному сході області. Їх кількість зменшується в південно-західному напрямі (до 500-600 мм) – у районі міст Чоп та Берегове.

Опади випадають переважно влітку (понад 60%), особливо у червні, а в горах – у липні. Влітку бувають зливи та грози.

Сніговий покрив у гірській частині області встановлюється в середині листопада, сходить на початку квітня, тривалість його – до 110 днів (Нижній Студений). На рівнині сніговий покрив триває з кінця грудня – початку січня до початку березня в районі м. Берегове (51 день). На рівнинній території нерідко бувають зими без стійкого снігового покриву [3].

Область має високий природно-рекреаційний і курортний потенціали. За кількістю та якістю лікувальних мінеральних вод Закарпаття займає перше місце на Україні, але в області відсутні родовища лікувальних грязей та озокериту. Тут зосереджено 620 джерел мінеральних вод, з яких досліджено 360 джерел і родовищ мінеральних та термальних вод, які за хімічним складом не поступаються відомим водам Кавказу, Чехії, Франції, а їх лікувальні властивості згадуються в архівних документах середини ХУ століття.

Мінеральні води області мають чудові смакові якості і споживаються як лікувально-столові в санаторно-курортних закладах.

Мережа санаторно-курортних та туристично-рекреаційних закладів нараховує нині 113 суб'єктів, зокрема 17 санаторіїв, 19 – санаторіїв-профілакторіїв, 72 туристичні бази, бази відпочинку, лікувально-оздоровчі комплекси, 5 пансіонатів (див.табл.2.1).

Мережа туристичних закладів Закарпатської області, 2019 р.

Рік	Кількість туристичних та санаторно-лікувальних закладів	у т. ч. оздоровчих	у т. ч. рекреаційних	у т. ч. туристичних
2015	392	24	123	245
2016	392	24	123	245
2017	443	18	146	279
2018	445	23	103	319
2019	511	23	126	362

Джерело: побудовано автором за [55]

Найбільшою популярністю користуються санаторії Свалявського району – «Сонячне Закарпаття», «Поляна», «Квітка Полонини», Мукачівського – «Карпати», «Синяк», Хустського – «Шаян», Рухівського – «Гірська Тиса», Міжгірського – «Верховина».

Для лікування алергологічних неспецифічних захворювань легенів, зокрема бронхіальної астми, використовується мікроклімат соляних шахт Солотвина Тячівського району.

Найбільшим багатством області є ліси, що займають більше половини її території. У природному складі закарпатських лісів переважають твердолистяні (62,2%) і хвойні (29,9%) породи.

В області – 415 територій і об'єктів природно-заповідного фонду (загальна площа 75,8 тисяч гектарів), у тому числі природний національний парк Синевир.

На території Закарпатської області функціонує один ботанічний сад, який має статус загальнодержавного – ботанічний сад Ужгородського національного університету.

На території досліджуваної області 340 пам'яток природи, 21 пам'ятка садово-паркового мистецтва, 3 заповідні урочища [55].

В області діють 3 музеї з 6 філіалами і відділами. Закарпатський музей народної архітектури і побуту відкрито в Ужгороді у 1970 р. на схилах Замкової гори. В ньому представлені споруди всіх районів області, характерні для українських, румунських і угорських поселень Закарпаття. Будівлі побутового і

господарського призначення з хатнім начинням, предметами повсякденного вжитку, знаряддями праці репрезентують матеріальну і духовну культуру населення Закарпаття на історичному відрізку від XVII ст. по 40-і рр. XX ст. Цікаві для відвідування Ужгородський, Мукачівський, Чинадівський замки, руїни Невицького Виноградівського, Королівського та Хустського замків, незабутнє враження справляє палац графів Шенборнів [55].

У цілому історико-культурні пам'ятки налічують 1 817 пам'ятників історії, культури, мистецтва, з них 496 - археології, 1 273 - історії, 48 - мистецтва; театри: Ужгород (український музично - драматичний театр, театр ляльок), Мукачево (обласний російський драматичний театр), Берегово (угорський театр), а також центри атракціонів – цирк «Яцко» і «Дружба», Зарічево, Хуст, Мукачево, Ужгород, Закарпатський музей архітектури і побуту, Краєзнавчий музей, що розташований в Ужгородському замку, Зоологічний музей.

Закарпатська область володіє також значною кількістю пам'ятників дерев'яної народної архітектури XVII-XIX ст., є багато адміністративних, культових і житлових кам'яних споруд VII-VIII ст. На території Закарпаття збережено 118 дерев'яних церков, збудованих упродовж останніх п'яти сторіч. В області на облік взято понад 700 пам'яток історії та культури, в т.ч. понад 100 пам'яток архітектури. Пам'ятки архітектури в області охоплюють період в понад 1000 років і репрезентують всі основні стилі європейської архітектури [3].

Однією з головних проблем розвитку туризму Закарпатського регіону є незадовільний стан доріг. Вони повною мірою не задовольняють туристів, виникають негативні відгуки. Не вирішує питання пересування існуюча на території Закарпаття вузькоколійна залізниця, бо її інфраструктура також недостатньо оновлюється через нестачу фінансування протягом 20 років. Як позитивний момент слід відзначити, що в останні роки відбувається будівництво мережі велосипедних доріг, які облаштовують за всіма європейськими стандартами – із переходами, знаками та розміткою тощо [39].

Для збільшення кількості туристів, які надають перевагу курортам у Закарпатті та кожний рік приїждять відпочивати, підлікуватися, набувати нових

вражень, потрібно створити умови комфортного транспортування до місця призначення. І це є завданням не лише місцевого, а й державного рівня.

Підсумовуючи, можна сказати, що Закарпатська область має унікальні передумови розвитку для туристичної діяльності, а саме:

- географічні – вигідне географічне положення (область є воротами України у Західну Європу) створює їй певні переваги для прискореної інтеграції в європейські структури, єдина область України, яка межує з чотирма центральноевропейськими державами; пам'ятний знак «Центр Європи» встановлено поблизу с. Ділове Рахівського району;

- історичні – своєрідність краю, де збереглась висока культура господарювання, традиції і навички місцевого населення, що у поєднанні з близькістю країн Західної Європи створює передумови для швидкої адаптації населення до ринкових умов господарювання;

- економічні – досягнуті позитивні структурні зрушення служать вагомим передумовою для поступового економічного зростання;

- транспортні – розвинута мережа автомобільних доріг та залізниць з врахуванням зручного географічного положення може принести реальну вигоду області;

- природні – наявність унікальних природних ресурсів: мінеральних вод, лісів, значних запасів підземних і поверхневих вод, інших корисних копалин індустріального значення, ландшафтно-кліматичних зон (на Закарпатті знаходиться найбільша вершина Українських Карпат – гора Говерла (2061); бере свій початок одна з найбільших річок Європи – Тиса; єдина в Україні Долина нарцисів – поблизу м. Хуст; високогірне озеро Синевир, розташоване на висоті 989 м.);

- рекреаційні – область володіє потужним природним потенціалом для санаторно-курортного лікування та оздоровлення людей, який може перетворити рекреаційну сферу в одну з провідних галузей економіки області;

- екологічні – порівняно низький рівень антропогенного забруднення довкілля та виняткова екологічна роль Карпат на континенті сприяють позитивному іміджу області.

2.2. Аналіз сучасного стану розвитку туризму в області

Туристична галузь набуває дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери в Закарпатській області та інтеграції у світову туристичну індустрію. Пріоритетний напрям розвитку в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником підвищення якості життя в Закарпатській області, утворення додаткових робочих місць, поповнення валютних запасів держави та підвищення її авторитету на міжнародній арені.

Однак наявний туристичний потенціал реалізований недостатньо, насамперед, через проблеми пов'язані з інфраструктурою області.

За інформацією управління туризму та курортів департаменту економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації, мережа оздоровчих, рекреаційних та туристичних об'єктів області нараховує 511 об'єктів, у т.ч.: оздоровчих – 23, рекреаційних – 126, туристичних – 362. В інфраструктурі рекреаційної галузі важливе місце займають колективні засоби розміщування, які поділяються на готелі та аналогічні засоби розміщування і спеціалізовані засоби розміщування [5]. Дослідження колективних засобів розміщення: готелів, аналогічних їм та спеціалізованих закладів демонструє поступове їх зменшення, що пояснюється їх моральним старінням та закриттям нерентабельних засобів розміщення (див.табл. 2.2, Додаток В).

Аналіз колективних засобів розміщення в Закарпатській області протягом
2016–2019 рр.

Рік	Кількість колективних засобів розміщення, одиниць			Кількість місць, одиниць			Кількість розміщених, осіб		
	Усього	у тому числі в:		Усього	у тому числі в:		Усього	у тому числі в:	
		готелях	спеціалізованих засобів розміщення		готелях	спеціалізованих засобів розміщення		готелях	спеціалізованих засобів розміщення
2016	287	229	58	17929	10160	7769	220644	142466	78178
2017	268	213	55	16930	9473	7464	230000	166470	63530
2018	256	211	45	15865	10658	5207	269250	204350	64900
2019	250	208	42	15310	10160	5141	313082	237900	75182

Джерело: [5]

Дослідження які проводили науковців Н. Богдан Н.М. та А. Рябев, свідчать, що до 2013 р. усі показники діяльності колективних засобів розміщування демонстрували тенденцію щодо зниження.

2013 рік став переломним, оскільки кількість готелів та аналогічних засобів розміщування збільшилася на 51%, а їхня місткість - на 58,4%.

Починаючи з 2014 р., деякі показники експлуатаційної можливості змінюють знак на протилежний. Таким чином, можна стверджувати, що 2013-2016 років відбувається укрупнення закладів розміщення, а зменшення показників в наступні роки пов'язано з економіко-політичною та фінансовою нестабільністю країни.

На території Закарпаття у 2019 році функціонувало 54 підприємства готельного господарства (юридичні особи), у тому числі: 42 готелі та аналогічні засоби розміщування, 10 засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання (будинки, пансіонати і бази відпочинку, хостели, туристські бази, гірські притулки) та 2 інших засоби розміщування.

Найбільша кількість закладів розміщення знаходиться у м. Ужгород (29,6%), Свалявському районі (11,1%), Міжгірському районі (9,3%), м. Мукачево

та Ужгородському районі (по 7,4%), Мукачівському, Рахівському і Тячівському районах (по 5,6%) [14].

Кількість розміщених осіб протягом останніх років не зменшується, а, навпаки, зростає. [22].

Дослідження кількості закладів розміщення, дозволяє констатувати, що в області одночасно можна розмістити близько 26000 осіб, також готові прийняти гостей 600 сільських садиб.

Особливо важливо, щоб заклади туристичної галузі надавали необхідні послуги щодо оздоровлення та відпочинку дітям у літній період (табл. 2.3).

За даними табл. 2.3, спостерігається скорочення закладів оздоровлення та відпочинку для дітей, а також кількості відпочиваючих, що скористалися їхніми послугами. Це є свідченням низького сервісного обслуговування та комфортності номерного фонду для молоді.

У 2016 р. функціонувало лише 136 закладів (в 2,5 рази менше порівняно з 2015 р.), що призвело до значного зменшення чисельності осіб, які перебували у закладах. У 2019 році кількість в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку збільшилася порівняно з 2018 роком. Проте їхня місткість та чисельність дітей, які перебували у цих закладах, істотно не змінилась.

Таблиця 2.3

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку в Закарпатській області
протягом 2015–2019 рр.

Роки	Кількість закладів, одиниць		У них місць, одиниць		Кількість дітей, які знаходилися у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі заклади оздоровлення
2015	333	15	4264	1581	45175	3130
2016	136	10	3158	1208	22239	2695
2017	175	10	2731	1205	27929	3329
2018	145	12	2982	1482	25811	4842
2019	196	10	2760	1109	26906	3218

Джерело: [14]

Суттєво покращує туристичну інфраструктуру наявність туристично-інформаційних центрів. Сьогодні в області їх створено п'ятнадцять. Протягом 2019 року було відкрито 5 туристично-інформаційних центрів, а саме в м. Ужгород, с. Пийтерфолво Виноградівського району, с. Ділове Рахівського району, с. Гукливий Воловецького району та с. Яноші Берегівського району. Саме покращення інформаційного забезпечення про туристичний продукт регіону, на мою думку, є одним з першочергових і найменш затратних заходів для активізації в'їзного міжнародного туризму. Адже найважливішою проблемою є те, що туристично-рекреаційний потенціал регіону мало відомий закордонному споживачеві.

Аналізуючи динаміку туристичних потоків, можемо констатувати, що у цілому динаміка туристичних потоків має неоднорідний характер, що зумовлено політично-економічними подіями та епідеміологічною ситуацією в країні. Найбільше гостей, що відвідали регіон і зупинилися на базах відпочинку, спостерігалось у 2019 р. (див.табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка туристичних потоків в Закарпатській області
у 2011-2020 роках, осіб

Роки	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, всього	Іноземні туристи	Туристи-громадяни України, які вийжджали за кордон	Внутрішні туристи
2011	21773	722	10806	10245
2012	20180	733	11792	7655
2013	19892	515	12963	6414
2014	11625	6	9815	1804
2015	10656	13	7594	3049
2016	11601	68	7939	3594
2017	14652	102	10534	4016
2018	25348	183	18907	6258
2019	28044	114	19962	7968
2020	14669	-	12156	2513

Джерело: [14]

За останні роки у Закарпатській області було обслуговано всього 244 127 туристів, а в 2019 р. – 28 044. Це найбільша кількість починаючи з 2011 р. Із

цього періоду з кожним роком йде спад обсяг туристичних потоків у Закарпатській області, що пояснюється доступністю відпочинку за кордоном, вимогами туристів щодо комфортності житла, обслуговування, у тому числі медичного, транспорту, доріг, та ін. Не відповідає якість надаваних послуг їх вартості, існуючі ціни завищені. Туристичні підприємства всіх типів не витримують конкуренцію з іноземними курортами. І, як наслідок, це позначається на динаміці туристичних потоків.

Рис.2.2. Динаміка туристичних потоків Закарпатської області за 2010–2020 рр.

Джерело: [15]

Динаміка в'їзного туризму в Україну залежить також від політичних обставин у країні, наявності стабільної ситуації чи, навпаки, її невизначеності, військових дій. Саме така залежність відзначається й у Закарпатській області. Починаючи з 2010 р. динаміка падає та набуває відносної стабільності у 2017–2018 рр. Максимальний показник (8 425 осіб) спостерігався у 2010 р., а в 2014 р. кількість іноземних туристів становила лише шість осіб, що на 509 осіб менше, ніж у 2013 р. Така ситуація у 2013–2015 рр. пояснюється військовими діями на Сході країни, які відлякують іноземних туристів.

Щодо туристів, які виїжджали за кордон, то 2019 р. був одним із найкращих. У цей період за кордон виїхало найбільше туристів. Одними з причин зростання кількості виїзних туристів є негаразди в економіці України,

відсутність робочих місць із високою оплатою, тому відбувається міграція в пошуках роботи [14].

На внутрішньому ринку динаміка туристів починаючи з 2009 р. йде на спад.

У 2011 р. спостерігається максимальне значення динаміки кількості внутрішніх туристів – 39 254. Останніми роками найбільша кількість внутрішніх туристів спостерігалася у 2019 році.

Отже, можна зробити висновок, що за останні десять років динаміка в'їзного та внутрішнього туризму в Закарпатську область значно зменшилася. Основна частка подорожей до регіону здійснюється саме заради екологічного туризму, частка туризму з метою кавового, винного та сирного туризму становить 10 %, частка історичного та демонологічного – по 5 %.

Для Закарпаття з його природними особливостями екологічно-туристична діяльність визначається як пріоритетна.

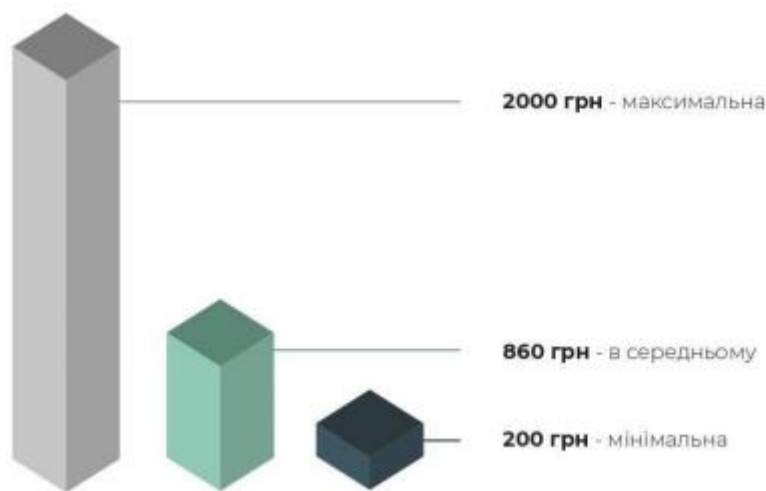

Рис.2.3. Середній чек туриста, дослідження департаменту економічного розвитку і торгівлі, 2019 рік

Джерело: [44]

Ця інформація підтверджує, що здебільшого на території області перебуває внутрішній турист, який за структурою середнього чека є «бюджетним».

Серед регіонів України Закарпаття у 2019 році займало 17 місце за кількістю реалізованих туристичних путівок, 12 - за доходом від надання туристичних послуг.

Поїздками туристів-громадян України в межах держави було охоплено близько 7968 осіб.

Внутрішній туризм Закарпатської області представлений львівськими сусідами, але це здебільшого екскурсанти. Якщо говорити про повноцінних туристів, то це туристи з міст Київ, Одеса, Харків, а також центральної України, зокрема, Дніпро. Хоча сполучення з деякими регіонами центру немає.

Щодо закордонних туристів, то офіційна статистика повідомляє про угорців, румунів та словаків, але у п'ятірки – білоруси, у десятці – німці, а також, що цікаво, – балкани.

Найпопулярнішою метою туристично-екскурсійних подорожей залишається дозвілля і відпочинок, у 2019 році подорожувало 28044 осіб. Щодо України, то найбільше вітчизняних туристів виїжджали за туристичними путівками в Туреччину, Єгипет, ОАЕ, Грецію, Болгарію, Іспанію, Італію, Кіпр, Чорногорію, Угорщину, Чехію.

У 2019 році до місцевих бюджетів Закарпатської області сплачено 8560,1 тис грн туристичного збору, що у 2,3 рази більше, ніж аналогічного періоду минулого року. Найбільші суми туристичного збору за підсумками 2019 року надійшли до бюджетів об'єднаної територіальної громади с. Поляна (Свалявський район) – 2049,4 тис грн. та м. Ужгород – 1376,9 тис грн., Берегівського району – 953,5 тис грн., Міжгірського – 604,3 тис грн., Ужгородського району – 569,2 тис грн., м. Мукачево – 490,5 тис грн., Хустського району – 344,9 тис грн., та м. Берегове – 334,6 тис грн., Воловецького – 294,0 тис грн., Перечинського району – 278,8 тис грн., Виноградівського району – 273,9 тис грн., Рахівського – 195,9 тис грн.

Підсумовуючи можемо констатувати, перспективи розвитку туризму Закарпатської області є одні з найкращих в Україні. Розвинена туристична

інфраструктура та вигідне місце розташування сприяють туристичній привабливості.

2.3. Географія туризму в Закарпатській області

У регіоні розвинені практично всі види рекреаційної діяльності: від санаторно-курортного лікування до відпочинку і різних видів туризму, що здійснюються протягом року.

Гірським територіям найбільш притаманні такі види туризму, як пішохідний, повітряний, лижний, велотуризм, пригодницький, ягідний, спелеологічний та екстремальний туризм. Це пояснюється тим, що гори це ідеальне місце для розвитку саме таких видів туризму. До гірських територій можна віднести такі райони Закарпаття як Міжгірський, Рахівський, Воловецький, Великоберезнянський, Перечинський і частково Свалявський.

Такі види туризму як релігійний, гастрономічний, етнічний, весільний, винний, та археологічний притаманні для районів з старовинною історією – Мукачівський Ужгородський, Хуський та інші.

Агротуризм найбільш поширений в таких районах як Берегівський та Виноградівський, де природні умови є найбільш сприятливими для ведення с/г. Щодо ділового туризму то він притаманний для Мукачева та Ужгорода, тобто відносно великих міст.

В межах Закарпаття виділено чотири **рекреаційні регіони**, які відрізняються за спеціалізацією рекреаційного обслуговування, структурою рекреаційних ресурсів і напрямками їх використання.

Це Північний (I), Західний (II), Центрально-Східний (III) та Південно-східний (IV) регіони (рис.2.4)

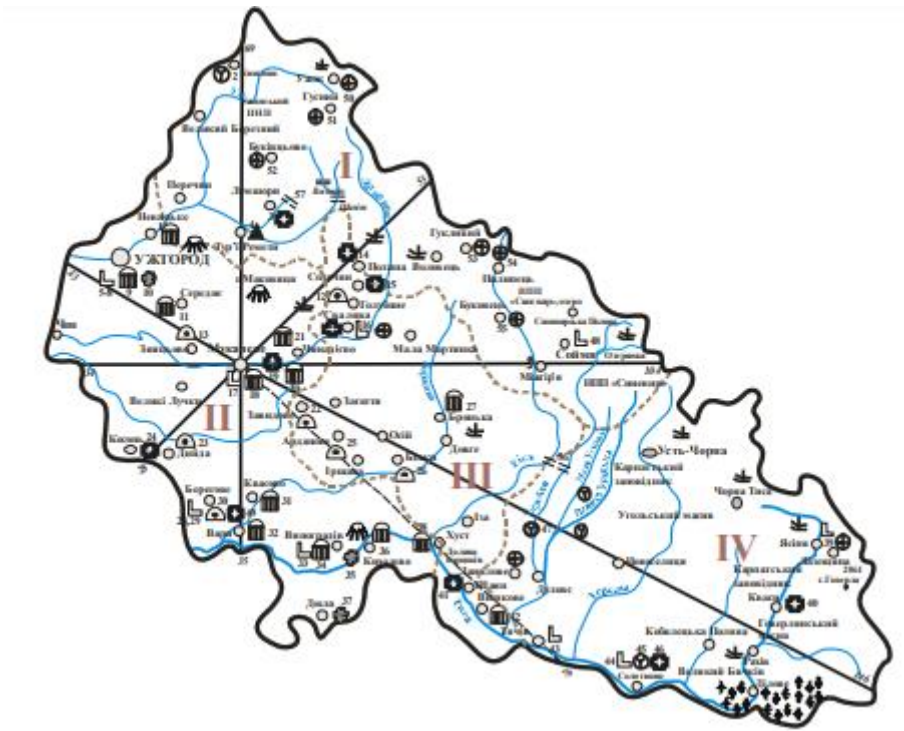

Рис.2.4. Геопросторове розміщення туристичних ресурсів Закарпаття

У Північному та Центрально-східному рекреаційних регіонах (I та IV) розташовані унікальні сакральні пам'ятки XVII-XVIII століття, а також значна кількість бальнеологічних курортів. Центрально-Східний регіон також характеризується поширенням родовищ мінеральних вод. В цьому регіоні знаходиться найбільша кількість бальнеологічних курортів.

Західний регіон (II) характеризується наявністю археологічних пам'яток VI-IV ст. до н.е. та старовинними замками (XIV-XIX ст.). Саме тут збереглися археологічні пам'ятки (кургани та городища VI-IV ст. до н.е.) та старовинні замки (XIV-XIX ст.).

Особливістю Південно-Східного регіону (III) є наявність атрактивних спелеоресурсів, тобто печер.

Загалом в усіх регіонах області розташовані унікальні природно-заповідні об'єкти. Такі наприклад, як Синевирське озеро, Долина нарцисів, Карпатський біосферний заповідник, Ужанський національний природний парк, ботанічні заказники «Чорна гора» та «Юлівська гора».

На основі рекреаційних ресурсів виділяють чотири туристично-рекреаційні регіони (табл 2.5), в кожному з яких виокремлено найатрактивніші об'єкти.

Таблиця 2.5

Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпатської області

Регіон	Найатрактивніші туристичні об'єкти
I. Північний Атрактивні природні ресурси, унікальні сакральні пам'ятки XVIII-XIX століття	Печера Княгиня на території НПП "Ужанський", Ужоцька дерев'яна церква св. Михайла 1745 р., Церква св. Анни 1791 р. у с. Буківцєво.
II. Західний Атрактивні історико-археологічні ресурси, бальнеологічні ресурси	Замок "Паланок" у Мукачєво, палац Чинадієвський, Ужгородський замкифортеці, термальні джерела Берегове
III. Центральнo-Східний Бальнеологічні ресурси, археологічні пам'ятки	мінеральні води бальнеологічних курортів Поляна, Солочин, Шаян, озеро Синевир, Терεбле-Рікська ГЕС, Арданівське городище.
IV. Південно-Східний Атрактивні природні ресурси, бальнеологічні ресурси, спелеоресурси	Карпатський біосферний заповідник, печери Перлинна, Білих стін, Чурь, солотвинські соляні шахти та карстові соляні озера

Джерело: розробка автора

Найвідвідуванішими зонами рекреаційного туризму в області є Синяк, Поляна, Голубине, Нєліпино, Шаян, Сіль, Нижнє Ужгород, Карпати, Виноградово, Кваси, Сойми. Для любителів активного відпочинку зимою найкращим варіантом буде лижний спорт, який зосереджений у гірськолижних зонах: Драгобрат, Подобовець, Ізки, Синяк, Пилипець, Воловець та інші.

Найвідвідуванішими туристичними об'єктами в Закарпатській області є озеро Синевир, гора Говерла, а щодо сезонності, то активно приїздять до Ужгорода, Хуста. Або ж це фестивалі: наприклад, наймасштабніший фестиваль на Закарпатті «Гуцульська бриндзя», який традиційно у вересні збирає найбільшу кількість туристів. Якщо порівняти за місцями, де концентруються туристи, то Рахів стає мегапопулярним. Як і Міжгірський район, коли там

проходить фестиваль «На Синевир трембіти кличуть» чи «Угочанська лоза» у Виноградіві.

Найпопулярніші міста Закарпатської області – це Ужгород та Мукачево (рис.2.5), а також Свалява, Берегове, Виноградів.

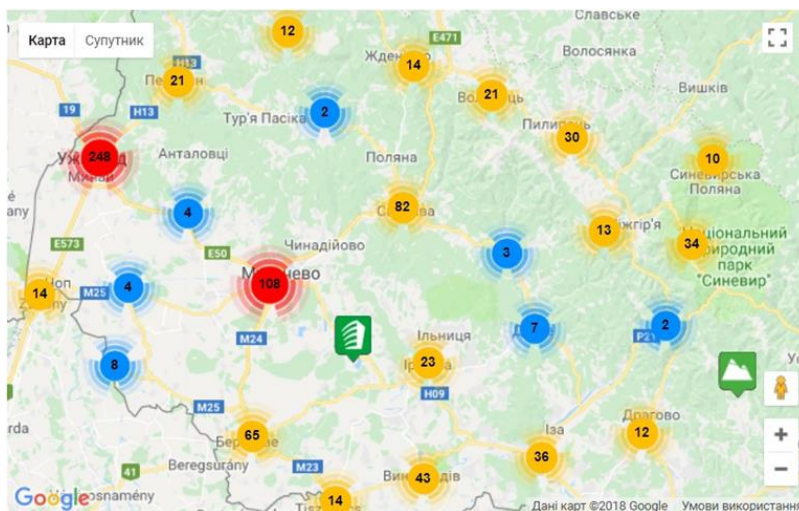

Рис.2.5 карта Закарпатської області за поділом частоти відвідувань туристами
Джерело: інтернет портал ua.igotoworld.com.ua

Ужгород – це найменший обласний центр України, який розташований в передгір’ї Карпат. Ужгород відомий своєю приголомшливою історією, яка почалася багато століть назад, на Замковій горі, де сьогодні гордо височіє величний Ужгородський замок. Початкова його назва угорською мовою звучить як Унгвар (Ungvár) і до сих пір нерідко використовується самими містянами. Вперше про місто згадував ще Аль-Ідрісі в 1154 році – тоді Ужгород був найбільш віддаленим куточком Давньоруської держави. Майже ціле тисячоліття тут господарювала угорська та австро-німецька знать, чеські капіталісти. Ужгород встиг побувати під крилом Угорщини, Австро-Угорщини, Чехословаччини, УРСР. Мукачево. Місто знане не лише своїми курортами, термальними водами, а й цікавими визначними пам’ятками, храмами, замками, найпопулярніші серед яких: Мукачівський жіночий православний монастир, Домбокський жіночий і Ракошинський чоловічий православні монастирі, замок «Паланок», дегустаційний підвал «Кельтський двір під Ловачкою», довжина якого 45 метрів і знаходиться він у підніжжі гори Ловачка. Столиця Закарпаття

– місто Ужгород вражає своєю архітектурою, пейзажами, визначними місцями. До найвидатніших можна віднести кам'яний пішохідний міст, Невицький замок, Ужгородський замок, дендропарк Лаудона, Закарпатський краєзнавчий музей, художній музей Й. Бокшая, міська ратуша, торговий центр Ужгороду - Корзо (в перекладі з італійського “вулиця для прогулянок”) та ще багато інших.

Рис.2.6 Туристична мапа Закарпатської області

Джерело: матеріали з інтернет ресурсу www.zaktour.gov.ua

РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ЗАКАРПАТТІ

3.1. Проблеми розвитку туризму на Закарпатті

Для прикордонних областей, що володіють значними обсягами туристичних та рекреаційних ресурсів, до яких належить і Закарпатська область, характерна висока частка туризму. При цьому проблема соціального впливу туризму набуває в даний час вирішального значення. Можна виділити три основні причини, які спонукають розвивати туризм і рекреацію:

- причини економічного характеру (туризм сприяє стабільному економічному розвитку);
- соціальні причини, оскільки туризм сприяє відтворенню духовних і фізичних сил людей, збереженню історичної спадщини, розвитку і зближенню культур, створенню нових робочих місць, поліпшенню якості життя населення;
- причини екологічного характеру, оскільки туризм сприяє збереженню довкілля.

Слід зазначити, що багато країн, уряди яких, розвиваючи туризм і рекреацію, спочатку переслідували переважно економічні цілі, на даний час все більшу увагу приділяють соціальним і екологічним аспектам.

При формуванні стратегії розвитку туризму на Закарпатті необхідно спиратися на концепцію сталого розвитку, оскільки людство, будучи частиною живої природи, не зможе існувати без її ресурсів, що означає розумне використання і збереження природної ресурсної бази.

Сталий розвиток туризму необхідно розглядати як управління всіма видами ресурсів, що забезпечує задоволення економічних, соціальних і естетичних потреб при збереженні культурної цілісності, основних екологічних процесів, біологічної різноманітності і систем життєзабезпечення [17].

Туризм Закарпатської області повинен розвиватися так, щоб сприяти розвитку місцевої економіки, раціональному і дбайливому використанню

природних ресурсів, приносити користь місцевому населенню через забезпечення стабільної зайнятості, розвиток місцевих ремесел і народних промислів.

Головною зацікавленою стороною сталого розвитку туризму повинні виступити національні і регіональні органи державної влади і туристичні організації. Саме держава через інструменти контролю, податкової політики повинна встановлювати межі і умови розвитку туризму.

Як основні завдання, спрямовані на вирішення існуючих проблем туризму, що також дозволить забезпечити сталий розвиток Закарпаття, можна виділити:

- забезпечення рівноваги економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку;
- забезпечення балансу інтересів туристів і місцевого населення;
- справедливий розподіл доходів від туризму між всіма членами місцевого співтовариства, включаючи всі верстви населення, у тому числі найбільш незахищених (діти, пенсіонери, інваліди та ін.).

У сучасних соціально-економічних умовах для регіону Закарпаття особливо гостро стоїть завдання пошуку свого місця в міжрегіональному і міжнародному поділі праці, шляхів і способів сталого розвитку.

Однак наявний потенціал реалізований недостатньо насамперед через відсутність повноцінної, адаптованої до ринкових умов державної політики розвитку вітчизняного туризму, через низьку його економічну ефективність, що зумовлює виникнення низки проблемних питань в даній сфері. На сьогодні основними проблемами в туристичній галузі Закарпаття залишаються:

- слабка комунікаційна доступність перспективних для освоєння в туристично-рекреаційних цілях територій (незадовільний стан доріг, відсутність електрифікації, телефонізації);
- відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів та спеціалізованих закладів освіти по їх підготовці;
- недостатньо розвинена сервісна інфраструктура територій та інфраструктура галузі;

- відсутність законодавчо встановленого механізму реєстрації особистих селянських господарств, які надають послуги у сфері сільського зеленого туризму [11].

Велика перспектива розвитку в області молодіжного, сімейного туризму (спортивний, екотуризм, пригодницький, релігійний, конференц-туризм, тематичний, індивідуальний пізнавальний). Закарпатська область визнана найбільш перспективною рекреаційною зоною (здравницею) Європи, тут можливо цілорічне обслуговування туристів, проте даний ресурс використовується недостатньо.

Туризм у Закарпатті має особливе значення тому що він об'єднує сучасну інфраструктуру з унікальними історичними й культурними аспектами. Закарпаття володіє всім необхідним для розвитку сучасної туристичної індустрії. Оскільки жодна галузь світового господарства не працює так інтенсивно й стабільно, як туризм, у всіх розвинених країнах надається виняткове значення зміцненню її матеріально-технічної бази й розширенню інфраструктури.

Розбудова гірськолижних курортів – це один з ключових заходів для розвитку туристично-рекреаційного комплексу, що дасть можливість поповнити бюджет та працевлаштувати незайняте населення гірських населених пунктів.

Сільський зелений туризм – це форма відпочинку у сільській місцевості в приватній садибі сільського господаря з широкими можливостями використання природного, матеріального і культурного потенціалу певного регіону. Сільський зелений туризм пов'язаний із наданням відвідувачам, крім проживання і організації харчування, багатьох додаткових послуг: кінні і велосипедні прогулянки, природничі подорожі, участь у традиційних народних обрядах і святкуваннях, маршрути знаковими стежками у національних і ландшафтних парках, збирання ягід і грибів, рибальство, мисливство тощо

Найбільшою популярністю серед туристів користуються санаторії гірських районів: у Рахівському – «Гірська Тиса», Міжгірському – «Верховина», передгірських та низинних територіях: Свалявський район – «Сонячне Закарпаття», «Поляна», «Квітка Полонини», Мукачівський – «Карпати»,

«Синяк» і Хустський район – «Шаян». Досить швидкими темпами розвивається супутня до туристично-рекреаційної галузі інфраструктура [42].

Проблема розвитку сільського туризму в Закарпатській області особливої актуальності набула останніми роками. Організація відпочинку на селі має надзвичайно позитивний вплив на економіку та екологію регіону за рахунок використання наявного приватного житлового фонду, розширення сфери зайнятості сільського населення та можливостей реалізації на місці продукції особистого селянського господарства, забезпечення туристів екологічно чистими продуктами харчування та збереження природи внаслідок зниження антропогенного тиску.

Можливість задоволення туристично-рекреаційних потреб переважно міського населення, що проживає в умовах урбанізованого середовища, у районах зі складною екологічною ситуацією, зумовила помітний інтерес до сільського туризму та його різновидів - агротуризму й екотуризму.

Сільський туризм і його підвиди - агротуризм та екотуризм - найбільшою мірою відповідають пріоритетам сталого еколого-економічного розвитку регіону, зокрема: збереження природного та культурного середовища, економічна підтримка добробуту місцевої громади, постачання туристам місцевих екологічних продуктів харчування.

У Закарпатті знаходиться 474 сільських садиби, які запрошують до себе туристів, надаючи їм послуги з проживання та харчування. Значна кількість сільських садиб (рис.3.1, додаток Д) знаходиться у Свалявському, Міжгірському та Берегівському районах (відповідно 68, 59 і 49 сільських садиб). Якщо підрахувати у відсотках, то до всіх садиб у Закарпатській області на Свалявський район припадає 15,9%, на Міжгірський – 12,8%, на Берегівський – 11,6%. Незначна кількість сільських садиб знаходиться в таких регіонах, як Іршавський, Ужгородський та Виноградівський (10, 9, та 7 садиб відповідно), у відсотках до загальної кількості – 1,8%, 2,2% та 1,4% [14].

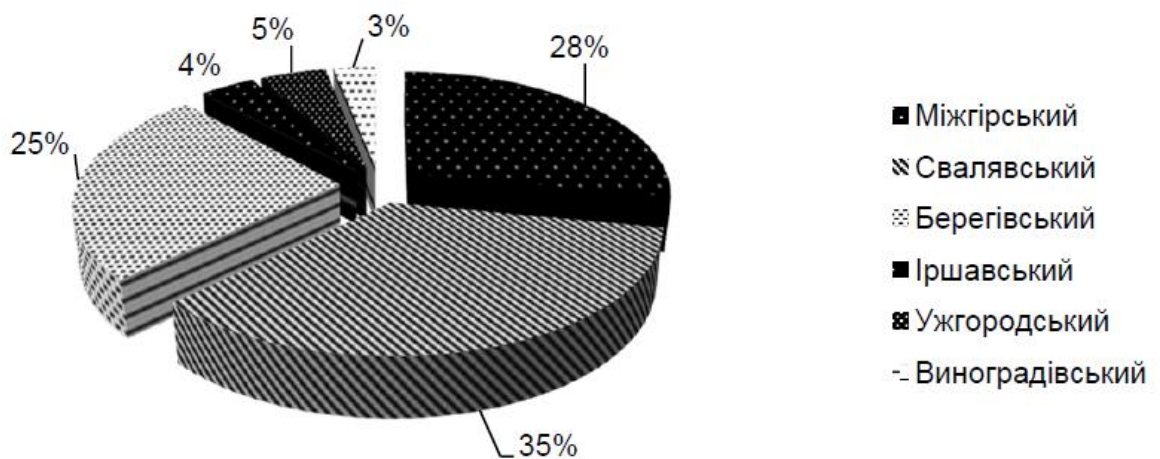

Рис. 3.1. Структура розміщення сільських садиб у районах Закарпатської області

Джерело: побудовано автором за [14].

Аналізуючи розташування сільських садиб, можна зробити висновок, що найбільша їх кількість сконцентрована в популярних туристичних курортах, які спеціалізуються на різних видах туризму (оздоровчий, лікувальний, гірськолижний, екологічний, винний тощо). Для більшої наочності дані щодо кількості сільських садиб у розрізі районів Закарпатської області відображено на рисунку.

Проблеми розвитку туризму в Закарпатській області полягають, в першу чергу, у відсутності належного фінансування та створення якісної транспортної системи та інфраструктури загалом. Наявність локальних, не пов'язаних між собою центрів надання туристичних та рекреаційних послуг в подальшому може призвести до руйнування єдиної системи туризму на Закарпатті. Крім цього, проблемою розвитку туризму Закарпатського регіону є незадовільний стан доріг. Вони повною мірою не задовольняють туристів виникають негативні відгуки. Не вирішує питання пересування існуюча на території Закарпаття вузькоколійна залізниця, бо її інфраструктура також недостатньо оновлюється через нестачу фінансування протягом 20 років. Як позитивний момент слід відзначити, що в останні роки відбувається будівництво мережі велосипедних доріг, які

облаштувують за всіма європейськими стандартами – із переходами, знаками та розміткою тощо [39].

3.2. Аналіз тенденцій щодо організації туризму в області

Тенденції – це основні напрямки розвитку туризму і суттєві зміни в його територіальній структурі та інших показниках. Однією із тенденцій, про яку йдеться в Програмі розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2021 – 2023 роки та яка повинна підвищити конкурентні переваги області, є створення територіально-галузевих об'єднань, які називаються кластерами.

Основна передумова для створення туристичного кластера в будь-якій області – наявність туристичної діяльності на конкретній території. Окрім туроператорів, турагентів, екскурсійних бюро, обов'язковою умовою є наявність ресурсів – людських, фінансових, стимулів до розвитку (як приклад, створення кластеру в спеціальних економічних зонах, де можуть діяти податкові пільги), природні (рекреаційні ресурси).

Особливе значення має наявність інфраструктури (комунікації, логістика тощо). Всі ці передумови наявні в Закарпатській області.

В області наявна широка палітра рекреаційних ресурсів: лісові, ландшафтні, гідрологічні, соляні, об'єкти природно-заповідного фонду Карпат та можливості їх використання.

Найбільша частка серед компонентів рекреаційного потенціалу Закарпаття (39%) припадає на водні ресурси. Але особливу цінність представляють унікальні джерела мінеральних вод. На сьогодні розвідано 360 джерел мінеральних вод.

Слід зазначити стихійну появу останнім часом великої кількості підприємств готельного господарства, які виникли поблизу джерел мінеральних вод. Їхнє будівництво зумовлено не стільки потужним зростанням відпочиваючих і потребою у закладах розміщення, а скільки погіршенням роботи курортів, баз відпочинку, які мають застарілу матеріальну базу і не спроможні

задовольнити відповідний сервіс для відпочиваючих і туристів. З метою покращання ситуації, що існує у туристичному, готельному, санітарно-курортному господарстві регіону, використання його можливостей слід об'єднати зусилля у формі кластера гостинності, який би охоплював територію регіону. Створення кластера гостинності з входженням як одного з його елементів мережі SPA-курортів, сприяє як економічному зростанню регіону так і формуванню культури здорового способу життя [13].

У 2015 р. почав діяти транскордонний туристичний кластер в географічних межах Львівської, Волинської, Закарпатської областей України і Підкарпатського та Люблінського воєводств Польщі з метою співпраці у туристично-рекреаційній сфері (розробка нових маршрутів, розвиток об'єктів інфраструктури). Передумовою для цього є потужний природно-ресурсний потенціал транскордонного регіону для розвитку лікувально-оздоровчого, водного, гірського, пішохідного, велосипедного та інших видів туризму.

В Закарпатській області сформовані кластери сільського зеленого туризму: у Південній Угочі (наприклад, села Вари та Четфалва Берегівського району, село Вишково Хустського району), у Рахівському районі (с. Костилівка), у Міжгірському районі (с. Колочава). Як правило якісні послуги надаються там, де діють районні осередки Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні чи інші громадські об'єднання, що надають пріоритет підтримці цього виду діяльності.

Основною ідеєю туристичних кластерів є взаємна координація роботи, коли різні за характером діяльності суб'єкти прикладають свої ресурси для реалізації спільної мети, чим прискорюють досягнення поставленої мети за рахунок впровадження нових технологій, отриманню кредитів, пільг від держави та іноземних інвесторів тощо. Саме таку мету переслідує проєкт Агентства регіонального розвитку «Закарпаття», який реалізується разом з ГО «Закарпатська туристична організація «Панонія» та Тур'я-Реметівською сільською радою. Проєктом передбачено встановлення в туристичному регіоні

взаємодії суб'єктів туристичного бізнесу через створення офіційного туристичного кластеру.

Проект переслідує дві ключові мети: створити можливості для збору онлайн-даних у суб'єктів туристичних послуг; створити імідж успішної туристичної консолідуючої організації (за допомогою успішного кейсу «туристичне село»). Проект реалізується в межах Програми підтримки ініціатив місцевих карпатських громад, яка реалізується Асоціацією ЄВРОРЕГІОН «КАРПАТИ – Україна» та фінансується за кошти обласних бюджетів Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької областей.

Сьогодні Колочава, Свалявські мінеральні води, Полонина Руна, Воеводино – це міні-кластери, проте їхня дієвість та ефективність залишається спірною через зосередженість на одному виді туризму, декларативність діяльності та ігнорування споживчого попиту на окремі туристичні послуги.

Наступною тенденцією розвитку туристичної діяльності в Закарпатській області є продовження транскордонного співробітництва між сусідніми державами, як одного із проявів глобалізаційних процесів. Це створює нові можливості для активізації економічної активності прикордонних територій та підвищення рівня їх конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівнях [24].

Серед основних напрямків розвитку ринку туристичних послуг Закарпаття у контексті транскордонного співробітництва слід відзначити такі:

1) спільні транскордонні проекти **Закарпатської та Саболч-Сатмар-Березької** областей на тему:

«Транскордонні туристичні шляхи та пам'ятки архітектури», в рамках якого видано путівники українською та угорською мовами;

«Розширення прикордонних професійних зв'язків»;

«Створення регіонального туристичного інформаційного центру в Закарпатській області». У рамках останнього створено турінфоцентр у Берегові Закарпатської області.

Стратегічним напрямком співпраці, в якому зацікавлені як Україна, так і Угорщина є «інструмент» сусідства Європейської Комісії під назвою «Програма Сусідства: Україна – Угорщина – Словаччина». У рамках цієї програми Європейською Комісією виділено фінансування, яке сторони повинні освоїти за допомогою написання неприбуткових проектів. Угорська сторона зацікавлена у спільному з українською стороною написанні проектів, оскільки це є єдиною можливістю залучення коштів з європейських структурних фондів;

2) особливості природно-ресурсного потенціалу та системи розселення дають змогу розвитку різних видів туристичних маршрутів у межах транскордонного регіону (міжнародні туристичні маршрути: «Спільна культурна спадщина: Україна – Румунія», «Карпатський Єврорегіон», «Шляхами бравого солдата Швейка», «Зелене коло» та ін.);

3) розвинута система освіти в галузі туризму, спорту та культури;

4) наявність спільних туристичних та краєзнавчих центрів;

5) перетин транзитних міжнародних шляхів (автомобільних, залізничних, авіаційних) тощо.

Перспективи розвитку транскордонного співробітництва за участю Закарпаття викладено у «Стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2027 рр.» [39].

3.3. Інноваційні туристичні проекти в Закарпатті

Український культурний фонд спільно з міжнародними партнерами підтримав у 2020 році 11 ініціатив закарпатців, локальних агенцій та організацій. За кількістю проектів, реалізованих в межах програми УКФ «Культура. Туризм. Регіони» Закарпаття знаходиться у п'ятірці областей України. У 2019 р. успішно втілено 6 проектів. Перелік культурно-туристичних ініціатив, які реалізовано в області за підтримки УКФ у 2020 р. представлено у таблиці 3.1.

Інноваційні проєкти Закарпатської області

№ з/п	Проєкт	Зміст
1.	Культурний маршрут «Шлях гуні»	Культурний маршрут в селі Річка, який поєднає природні ландшафти полонини Боржава, традиційне полонинське господарювання і виробництво одягу з овечої шерсті народними майстрами. Річка – одне з небагатьох сіл в Українських Карпатах, де до нашого часу збереглася традиція виготовлення одягу з овечої вовни
2.	Ужгород в обличчях	У рамках проєкту було створено культурно-мистецьку платформу на базі винного простору «СироВина» та проведено низку онлайн-зустрічей з відомими практиками, які досягли успіху та прославили Ужгород в галузі культури і креативних індустрій.
3.	Пізнай Ужгород	Унікальні туристичні маршрути в інтерактивних листівках з аудіогідами. Ініціатива стала історичним путівником пам'ятками культурної та архітектурної спадщини міста з цікавими запитаннями і завданнями. Над проєктом працювали відомі екскурсоводи, художники, дизайнери, журналісти та культурні діячі.
4.	Чендей Фест 2020	Автори проєкту провели Всеукраїнський літературний конкурс малої прози з нагоди 95-річчя українського прозаїка, автора сценарію культового фільму «Тіні забутих предків» І.Чендея. Щороку конкурс набуває все більшого масштабу і цього року організатори доповнили проведення комплексного заходу, кількадечним тренінгом та заснуванням нового туристичного маршруту на Тячівщині «Стежками Івана Чендея». Проєкт було спрямовано на популяризацію та розвиток української літератури та вивчення творчої спадщини письменника.
5.	Гуцульська ватра фольк-фешн фест 2020	Це перформанс гуцульської моди у сучасній інтерпретації. Одна з ключових ідей заходу – переосмислення гуцульської моди. «Орнаментальне, колористичне і технічне багатство гуцульської вишивки, якою гуцули прикрашали і прикрашають одяг – сорочки, кептарі, сердаки, капчури тощо – це джерела натхнення і поштовх для роздумів модельерам, які працюють в стилі etno-fashion».
6.	Культурний шлях "Село Дерцен"	Дослідження і класифікація інформації про історію і традиції села Дерцен та створення Туристичного маршруту (організація системи зелених садіб, розробка і проведення екскурсій, культурних атракцій, дегустацій).
7.	Музей мініатюр туристичних об'єктів Закарпаття	У рамках проєкту створено Музей мініатюр туристичних об'єктів Закарпаття, аналога якого не має на території області. Автори проєкту також розробили програми про співпрацю з туристичними операторами, агентами, музеями, екскурсоводами. Очікується, що в кінцевому результаті реалізація проєкту сприятиме розвитку майстрів

		традиційного промислу, туристичного потенціалу регіону, економічного потенціалу громади та місцевих жителів.
8.	Невицький замок – історії забутих предків	Проект був спрямований на створення та промоцію туристичного продукту, пов'язаного з історією та середньовічною культурою Невицького замку. Автори створили квест, який включає ремісничі майстер класи та комплекс суміжних туристичних послуг, які надаються громадами та підприємцями Закарпатської області — с. Кам'яниця, с. Невицьке та інших населених пунктів поблизу замку.
9.	Створення музею гуцульської бриндзи в Рахові	Ідея створення Музею гуцульської бриндзи в Рахові спрямована на популяризацію та підвищення престижності професії вівчаря, збереження традиційних технологій виготовлення сиру та гуцульської культури.
10.	Інноваційний культурний маршрут "Шлях закарпатського живопису"	Інноваційний культурний маршрут «Шлях Закарпатського живопису» Культурний маршрут розповідає про Закарпатську школу живопису – традицію, що сформувалася в регіоні у 1920-50-х рр. на засадах західноєвропейського малярства початку ХХ ст. та естетики українського народного мистецтва. Це маршрут, який зібрали з 459 пейзажів художників Закарпаття. Вони 70 років тому написали картини з натури, а ми сьогодні об'єднали їх в унікальну мапу. Без чітких вказівок та планів — місця сили, довкола яких можна планувати свої туристичні маршрути, щоб побачити унікальну флору та фауну, скуштувати народні страви, побачити старовинні церкви та познайомитися з культурним спадком регіону.
11.	Реміснича мануфактура "Паланок"	У рамках проекту створено креативний простір на території пам'ятки культури національного значення – Мукачівського замку Паланок.

Джерело: розробка автора

На сьогоднішній день надзвичайної популярності набирає «болотний туризм». Відвідування заболоченої місцевості користується популярністю серед мандрівників у різних країнах світу. Українське Закарпаття вирішило не відставати й собі розвивати цей напрямок туризму.

Як повідомив туризмознавець Федір Шандор, серед найпопулярніших туристичних зон болотного туризму – Фінляндія (місто Хюрюнсальмі), де щороку для туристів влаштовують чемпіонат світу з болотного футболу. А в британському містечку Ллануертід-Уельс щороку проводиться всесвітній туристичний чемпіонат з болотного дайвінгу.

Останнім часом болотний туризм почав розвиватися і на Закарпатті (Чорний Мочар у Дідово, Глуханья на Міжгірщині, Чорне Багно на Іршавщині, Вінкове та озеро Синє на Мукачівщині, озеро Несамовите на Рахівщині).

Фототуристи люблять відвідувати озера, що перетворюються на болота в період цвітіння ряски та ірисів. Гірські болота стали місцем паломництва власників фотоквадрокоптерів, бо видовищні болотні пейзажі – одні з найпопулярніших для зйомок.

В Ужгороді запрацював інноваційний інтерактивний туристичний маршрут «Стежка історій». Інноваційний інтерактивний туристичний маршрут «Стежка історій» запрацював в Ужгороді. Він об'єднав наразі 12 пам'яток - Закарпатський музей народної архітектури та побуту, Ужгородський замок та Закарпатський краєзнавчий музей, Хрестовоздвиженський собор, синагогу, пам'ятник ліхтарнику дяді Колі та глобус Ужгорода, Закарпатський обласний художній музей імені Йосипа Бокшая, сквер-альпінарій, культурно-історичний центр «Совине гніздо», пам'ятник Августину Волошину, ясен Масарика, пам'ятник Шандору Петефі.

Загальна довжина «Стежки історій» – 3 кілометри, тож за годину-півтори гості міста зможуть оглянути цікавинки Ужгорода та ознайомитися з їх історією.

Маршрут в Ужгороді, як і в інших містах, прокладено за допомогою стрілок та спеціальних табличок з QR-кодами, символікою та номерами локацій. Таблички з QR-кодами на маршруті встановлюються безпосередньо біля пам'яток, стрілки вказують шлях до наступної локації.

Під час зчитування QR-коду за допомогою смартфона або планшета турист потрапляє на сторінку з докладним описом і фото найближчого історичного чи культурного об'єкта – площі, будинку, пам'ятника. До опису пам'яток додаються посилання на детальну карту міста із зазначенням місць, де розташовані інші QR-таблички. Інформація подається українською, англійською, угорською та російською мовами.

Ужгород став четвертим містом в Україні, де реалізовано такий проект. До нього маршрути запровадили у Полтаві, Чернівцях та Херсоні. Символ ужгородського маршруту – привітний ведмедик.

На основі аналізу туристичного ринку Закарпатської області було розроблено ено-гастрономічний тур під назвою «Закарпатський релакс» – термальний аква-тур (див. ДОДАТОК Г «Технологічна карта екскурсії»).

Технологічна карта екскурсії

Назва екскурсії «Закарпатський релакс»

Тривалість 2 дні та одна ніч

Протяжність 672 км

Автор-розробник Мироненко Владислав

Тематичний напрямок екскурсії ено-гастрономічний тур

Маршрут екскурсії Львів-Чинадієво-Мукачево-Косино-Ужгород-Лумшори-Львів:

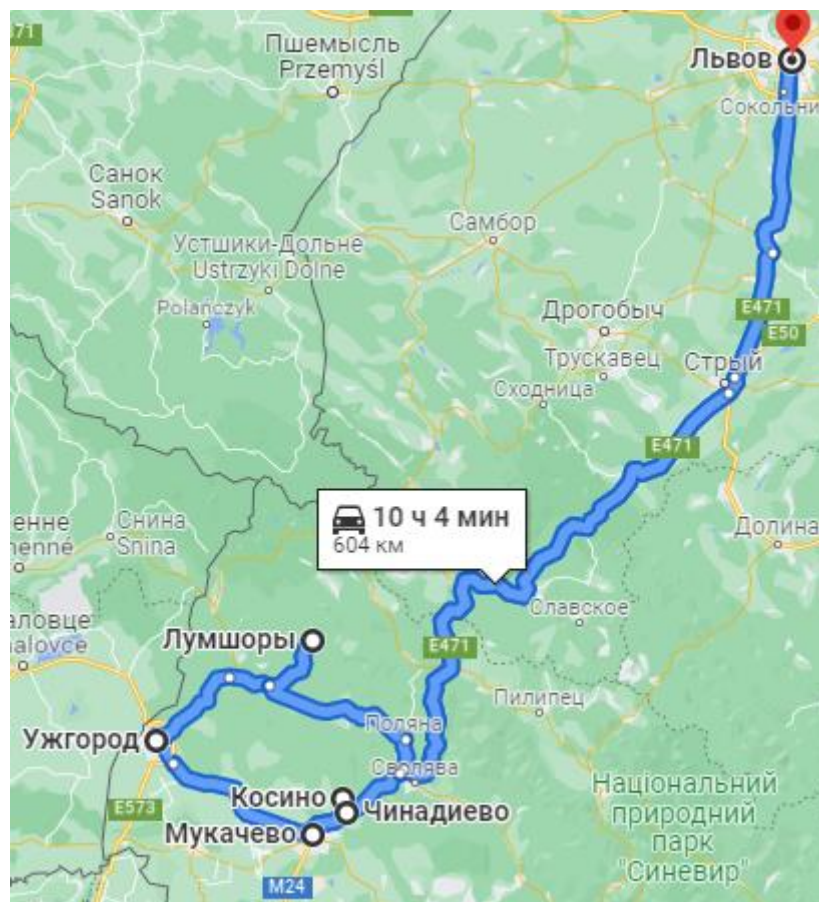

Рис.3.2. Маршрут екскурсії на карті

Етапи екскурсії

Етапи переміщення за маршрутом	Місця зупинок	Об'єкт показу	Тривалість огляду	Основний зміст інформації	Вказівки щодо організації	Методичні вказівки
з/в Львів 08:00	Місце зустрічі	-	3 год. 26 хв	По дорозі гід-екскурсовод розповість про історію краю та цікаві історії з життя місцевого населення	-	Екскурсійна розповідь в автобусі
Замок Сент-Міклош в Чинадієво 09:30	Вхід у замок	Замок Сент-Міклош в Чинадієво	60 хв	Екскурсовод, що працює в замку розповість найпотраємніші історії	-	Квитки входять у вартість туру
м.Мукачево 12:00	Ресторан «Рів'єра»	обід	90 хв	-	-	Не включено у вартість туру
Косино 14:00	«Термальні води Косино»	Басейни та сауни	3 год 30хв	Купання в термальних водах	-	Квитки входять у вартість туру
Берегово 19:00	м.Берегово дегустаційна зала	Дегустація вина	60 хв	Дегустація вина традиційних закарпатських виноробів	-	Винороб розповідає про специфіку виготовлення вина та про сімейні традиції
Берегово 20:30	Садиба	Вечеря	40 хв	Куштуємо нац. кухню	-	-
2й день 08:00 сніданок	Сніданок та виїзд	-	-	-	-	включено

09:20	Ужгород	Міський замок	1 год 30хв	Розповідь про місто, жителів, історію та культуру, а також про історію замку	-	Включено квитки до замку
11:20	Ресторан «Вілла Пі»	обід	60 хв	-	-	-
13:30	Лумшори	Купальні	5 год	Купання в традиційних чанах	-	Входить у вартість туру
23:30	Львів	з/в Львів	-	Прощання	-	-

Джерело: авторська розробка

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження в рамках виконання дипломної роботи дало змогу сформулювати наступні висновки.

Соціальна роль туризму для розвитку регіону (області) розкривається через такі соціально-економічні ефекти, як: сприяння росту економіки (інвестиції, мультиплікаційний ефект на суміжні галузі і економіку у цілому); зростання зайнятості населення; підвищення рівня життя населення регіону; поповнення державного і місцевих бюджетів через сплату податків і зборів суб'єктами підприємницької діяльності; сприяння покращенню інфраструктури і благоустрою міст і селищ; розвиток людського потенціалу.

В Україні територіальна диференціація природних, соціальних та економічних ресурсів зумовила суттєві диспропорції між різними частинами країни, що обумовило її поділ на туристичні регіони. Одним із туристичних регіонів є Карпатський, до складу якого входять чотири області Західної України: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька. В нашому дослідженні найбільша увага буде зосереджена на дослідженні туризму Закарпатської області.

Закарпаття має унікальні передумови формування туристичного комплексу, а саме:

- географічні – вигідне географічне положення (область є воротами України у Західну Європу) створює їй певні переваги для прискореної інтеграції в європейські структури;
- історичні – своєрідність краю, де збереглась висока культура господарювання, традиції і навички місцевого населення, що у поєднанні з близькістю країн Західної Європи створює передумови для швидкої адаптації населення до ринкових умов господарювання;
- економічні – досягнуті позитивні структурні зрушення служать вагомим передумовою для поступового економічного зростання;

- транспортні – розвинута мережа автомобільних доріг та залізниць з врахуванням зручного географічного положення може принести реальну вигоду області;

- природні – наявність унікальних природних ресурсів: мінеральних вод, лісів, значних запасів підземних і поверхневих вод, інших корисних копалин індустриального значення, ландшафтно-кліматичних зон;

- рекреаційні – область володіє потужним природним потенціалом для санаторно-курортного лікування та оздоровлення людей, який може перетворити рекреаційну сферу в одну з провідних галузей економіки області;

Найбільша частка серед компонентів рекреаційного потенціалу Закарпаття (39%) припадає на водні ресурси. Але особливу цінність представляють унікальні джерела мінеральних вод. На сьогодні розвідано 360 джерел мінеральних вод.

- екологічні – порівняно низький рівень антропогенного забруднення довкілля та виняткова екологічна роль Карпат на континенті сприяють позитивному іміджу області

У регіоні розвинені практично всі види рекреаційної діяльності: від санаторно-курортного лікування до відпочинку і різних видів туризму, що здійснюються цілорічно.

Внутрішній туризм Закарпатської області представлений львівськими сусідами, але це здебільшого екскурсанти. Повноцінні туристи, то це туристи з міст Київ, Одеса, Харків, а також центральної України, зокрема, Дніпро.

Щодо закордонних туристів, то офіційна статистика повідомляє про угорців, румунів та словаків, але у п'ятірці – білоруси, у десятці – німці, а також, що цікаво, – балкани. Найпопулярнішою метою туристично-екскурсійних подорожей залишається дозвілля і відпочинок. У 2020 році подорожувало 14669 осіб. В усіх регіонах області розташовані унікальні природно-заповідні об'єкти. Такі наприклад, як Синевирське озеро, Долина нарцисів, Карпатський біосферний заповідник, Ужанський національний природний парк, ботанічні заказники «Чорна гора» та «Юлівська гора».

Але за спеціалізацією рекреаційного обслуговування, структурою рекреаційних ресурсів і напрямками їх використання в межах Закарпаття виділено чотири рекреаційні регіони.

Це Північний (I), Західний (II), Центрально-Східний (III) та Південно-східний (IV) регіони. У Північному та Центрально-східному рекреаційних регіонах (I та IV) розташовані унікальні сакральні пам'ятки XVII-XVIII століття, а також значна кількість бальнеологічних курортів. Центрально-Східний регіон також характеризується поширенням родовищ мінеральних вод. В цьому регіоні знаходиться найбільша кількість бальнеологічних курортів.

Західний регіон (II) характеризується наявністю археологічних пам'яток VI-IV ст. до н.е. та старовинними замками (XIV-XIX ст.). Саме тут збереглися археологічні пам'ятки (кургани та городища VI-IV ст. до н.е.) та старовинні замки (XIV-XIX ст.).

Особливістю Південно-Східного регіону (III) є наявність атрактивних спелеоресурсів, тобто печер.

Туристична індустрія Закарпаття забезпечує значний внесок в економіку краю, сприяє створенню нових робочих місць, знайомить туриста з культурними, історичними надбаннями, природним середовищем. Однак її ефективний розвиток неможливий без залучення висококваліфікованих фахівців, котрі б володіли необхідним багажем знань у цій сфері, на основі яких можна приймати справді професійні рішення.

Проблеми розвитку туризму в Закарпатській області полягають, в першу чергу, у відсутності належного фінансування та створення якісної транспортної системи та інфраструктури загалом. Наявність локальних, не пов'язаних між собою центрів надання туристичних та рекреаційних послуг в подальшому може призвести до руйнування єдиної системи туризму на Закарпатті.

Сьогодні Закарпатська область є стратегічно важливим культурним, політичним та економічним регіоном України. Маючи унікальне прикордонне розміщення та сусідство чотирьох країн Європейського Союзу, область може стати найбільшим туристично-відпочинковим та курортним регіоном Західної

України. Для цього і затверджена Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2021 – 2023 роки.

Використання закордонного досвіду організації роботи прикордонних регіонів, в тому числі, кластерної системи, може усунути існуючі дисбаланси розвитку туристичної галузі економіки Закарпатської області. Також важливим є створення сприятливого інвестиційного клімату в регіоні, що сприятиме динамічному покращенню стану інфраструктури і сприятиме збільшенню числа туристів, що буде відвідувати область. Ще однією із тенденцій є продовження транскордонного співробітництва між сусідніми державами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва А. Ю. Стратегічні завдання розвитку транскордонного ринку туристично-рекреаційних послуг. URL: http://www.visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/images/pubs/47/2/47_2_19.pdf
2. Безносюк В.Д. Туризм і його місце в соціально-економічному розвитку України/ В.Д. Безносюк // Регіональна економіка (укр.).- 2014.- № 1.- С.232-236.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія / О.О.Бейдик. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2013. – 395 с.
4. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К.: Палітра, 1997. – 86 с.
5. Богдан Н.М. Готельне господарство як інфраструктурна складова туристичної привабливості регіонів України / Н.М. Богдан, А.А. Рябєв // Інфраструктура ринку, 2019. Вип.30. – С.263-272.
6. Борисюк О.А. Географічний регіон як об’єкт туристичного маркетингу / Борисюк О.А., Дудник І.М., Беркова О.П. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. – 2019. – Вип. 4 (74). – С. 23-31.
7. Борисюк О.А. Особливості застосування суспільно-географічної методології до вивчення регіональних туристичних ринків / О.А.Борисюк, І.М. Дудник, І.В.Заря // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. – 2015. – Вип. 1(63). – С.20-23.
8. Борисюк О.А. Суспільно-географічні аспекти управління регіоном /О.А.Борисюк, І.М.Дудник // Часопис соціально-економічної географії: зб. наук. праць – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. – Вип.18 (1). – С.94-98.
9. Борисюк О.А. Туристичний маркетинг як інструмент дослідження регіонального туристичного ринку / О.А.Борисюк // Географія та туризм: зб. наук. праць.– К.: Альтер-прес, 2015.– Вип. 33. – С.29-37.

10. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія / М. Борушак. – Л.: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
11. Влияние туризма на жизнь общества // Закарпатский информационно- туристский портал. Туризм. – 2019. URL: <http://www.zakinfo.ua>.
12. Герасименко В. Г. Концепція сталого розвитку туризму: етапи становлення і сучасний зміст/ Зб. наук. праць “Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи”. – Вип. 1. – Київ: Тонар, 2017. – С. 17–23
13. Гоблик В. В. Формування транскордонних туристичних кластерів як пріоритетний напрям розвитку прикордонних регіонів України / В. В. Гоблик // Економічний форум. – 2015. – № 3. – С. 117-123.
14. Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/turism/tur_potoki.pdf
15. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
16. Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму: Постанова Кабінету Міністрів України від від 24 грудня 2019 р. № 1162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF>
17. Доктрина сталого розвитку. URL: <http://semenets.soborna.org.ua>
18. Долматов Г.М. Международный туристский бизнес: история, реальность и перспективы / Г. М. Долматов. URL: <http://buklib.net/books/22017/>
19. Дудник І.М., Борисюк О.А. Регіональні системи туристичних послуг: методологічний аспект. – Регіон – 2019: стратегія оптимального розвитку: міжнародна науково-практична конференція, 16-17 жовтня 2019 р.– Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2019р.– С.26-29.
20. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / укладачі: В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух. Передмова В. М. Литвина. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 372 с.
21. Жученко В.Г. Розвиток туристсько-рекреаційної діяльності на Україні: передумова та перспективи // Регіональні перспективи (укр.).- 2014.- № 1.- С.83-84.

22. Завідна Л.Д. Аналіз, проблеми та перспективи розвитку готельного господарства в Україні. –Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2019. Т. 20. Вип. 3.– С. 91–95.
23. Закон України «Про туризм»: / Верховна Рада України. – К.: Парламентське видавництво, 2005. – 34 с. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
24. Кіш Є. Транскордонне співробітництво / Є.Кіш, М.Лендьял, С.Мітряєв, 2014. URL: <http://www.zakarpattia.com/?p=844>.
25. Лузгин, Б. Н. Ресурсоведение : учебное пособие / Б.Н. Лузгин. – Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2020. – 127 с.
26. Луцьк від Стратегії транскордонного співробітництва очікує особливого прогресу у розвитку транспортної інфраструктури та туристичної галузі. URL: <https://www.Zik.com.ua>
27. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг / О.О. Любіцева. –К.: Альтерпрес, 2005. –436
28. Мацола В.І. Формування і розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області: Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.10.02 / НАН України Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2014. – 29 с.
29. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: монографія. ІРД НАН України. Львів, 2017. – 259 с.
30. Мілашовська О. І. Прикордонний регіон як об'єкт дослідження регіональної економіки. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=173>.
31. Молодецкий А. Е. Основные направления развития спортивного туризма в регионах Украины / А. Е. Молодецкий, О. В. Евтушенко // Геополитика и когеодинамика регионов. – 2016. – том 10. – Вып. 2. – С. 659-663.
32. Надтока О.Ф., Топузов О.М. Географія. Підручник/ О.Надтока, О.Топузов. – К.: Оріон, 2017. – 208 с.
33. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>

34. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство : Навч. посіб. / Є.В. Панкова. – К.: «Альтерпрес», 2003. – 352 с.
35. Понятие «туризм» и социальное влияние туризма. URL: <http://holmforum.ru/turizm/opredelenie-turizma/ponyatie-turizm-i-sotsial-noevliyanie-turizma.html>.
36. Програма розвитку туристично-рекреаційної галузі Закарпатської області на 2021-2023 роки. URL:<https://oda.carpathia.gov.ua/dokument/pro-programu-rozvytku-turyzmu-i-kurortiv-u-zakarpatskiy-oblasti-na-2021-2023-roky>
37. Про схвалення стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження КМУ від 16.03. 2017 № 168-р. База даних «Урядовий портал». КМ України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>.
38. Регионоведение: Учеб. пособие / [отв. ред. проф. Ю.Г. Волков]. – Ростов н/Д: Феникс, 2004. – 448 с., С. 22-23.
39. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 років. URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm-/2020/01/rsr_2027.pdf
40. Семенов В. Ф. Територіальні умови і стратегії розвитку туризму в регіонах /В. Ф. Семенов, О. В. Басюк // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова. Серія : Економіка. Том 19. – Вип. 2. – 2014. – С. 78-82.
41. Сирний туризм Закарпаття. URL: <https://tourinform.org.ua/syrnyj-turyzm-zakarpattya/>.
42. Ставська Ю.В. Інфраструктурні чинники розвитку індустрії гостинності у сфері екологічного туризму на Закарпатті / Ю.В. Ставська //Причорноморські наукові студії. 2021. Вип. 61. С. 79-87.
43. Статистична інформація. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur.htm.
44. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко, С.В. Мельниченко, М.Г. Бойко та ін.. – К.: КНТЕУ, 2010. – 596 с.

45. Студенніков І. Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України / Студенніков І. – К.: Логос, 2000. – С.138-1703.
46. Туристична діяльність в Україні у 2014 році. Статистичний збірник. Київ, 2015. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_td_bl.htm.
47. Туристична діяльність в Україні у 2015 році. Статистичний збірник. Київ, 2016. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_td_bl.htm.
48. Туристична діяльність в Україні у 2016 році. Статистичний збірник. Київ, 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_td_bl.htm.
49. Туристична діяльність в Україні у 2017 році. Статистичний збірник. Київ, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/18/Arch_td_bl.htm.
50. Туристична діяльність в Україні у 2018 році. Статистичний збірник. Київ, 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/19/Arch_td_bl.htm.
51. Туристична діяльність в Україні у 2019 році. Статистичний збірник. Київ, 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/20/Arch_td_bl.htm.
52. Уліганець, С. І. Значення туристичного іміджу для розвитку Закарпатської області. Географія та туризм. 2013. № 24. С. 162-173.
53. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку : монографія / За ред. проф. В. В. Александрова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 268 с.
54. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про місцевий прикордонний рух : Затверджено Постановою КМ № 164 від 31.03.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
55. Цікаве Закарпаття. URL: <http://www.kolyba.org.ua/unikalne-zakarpatnja/istorija-zakarpatnja/589-cikavyak>

56. Энциклопедический словарь географических терминов / [глав. ред. С.В. Калесник]. – М.: Сов. Энциклопедия, 1968. – 440 с., с. 323.

57. ProUtvorenniaRadiTuristichnikhMistIRegioniv. URL:
<http://www.me.gov.ua/>

58. Tourism 2020 Vision. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284404667>

ДОДАТКИ

Додаток А

Сучасний стан, проблеми й шляхи розвитку прикордонної інфраструктури Карпатського регіону

Переваги прикордонної інфраструктури	Проблеми функціонування і розвитку інфраструктури	Напрями вдосконалення
Вдале географічне положення: близькість до великих європейських регіонів - потенційних партнерів і загальний кордон із 4-а країнами ЄС	Відсутність розгалуженої мережі комунікацій між територіями. Наявність адміністративно-візових бар'єрів. Затримка вантажів та пасажиропотоків на кордонах країн ЄС і України.	Необхідна модернізації шляхів сполучення. Урегулювання договірних територіальних розбіжностей із суміжними державами, лібералізація візового режиму й т. д.
Вигідне геополітичне положення (близькість до співтовариств, що перебувають на більш високому ступені розвитку демократії).	Відсутність загальної стратегії реалізації конкретних проектів	Спільна участь у партнерських проектах з українськими й іноземними партнерами. Обмін досвідом між адміністративними органами вивчення практики ефективного муніципального управління в Україні й суміжних країнах.
Наявність загальних прикордонних територій, пов'язаних із «прикордонним співробітництвом»	Дисбаланс регіонального та європейського законодавства (нерівні умови конкуренції та неузгодженість економічного законодавства сусідніх держав). У спільних угодах відсутні механізми й способи фінансового забезпечення співробітництва. Наростають кризові явища (відчувається недолік нових ідей і форм співробітництва). Учасники прикордонного співробітництва відчують дефіцит потрібної інформації.	Вирівнювання масштабів і напрямів прикордонного співробітництва шляхом збільшення повноважень місцевих органів самоврядування, а також подальше зростання його ролі в діяльності місцевих співтовариств та інтересів місцевої громадськості. Планування прикордонної інфраструктури (співробітництво у випадках виникнення надзвичайних ситуацій і т. д.). Удосконалення правових відносин ЄС - Україна на базі заснованих інститутів співробітництва. Усунення диспропорції, пов'язаних з адміністративними, правовими й економічними відмінностями між суміжними країнами.

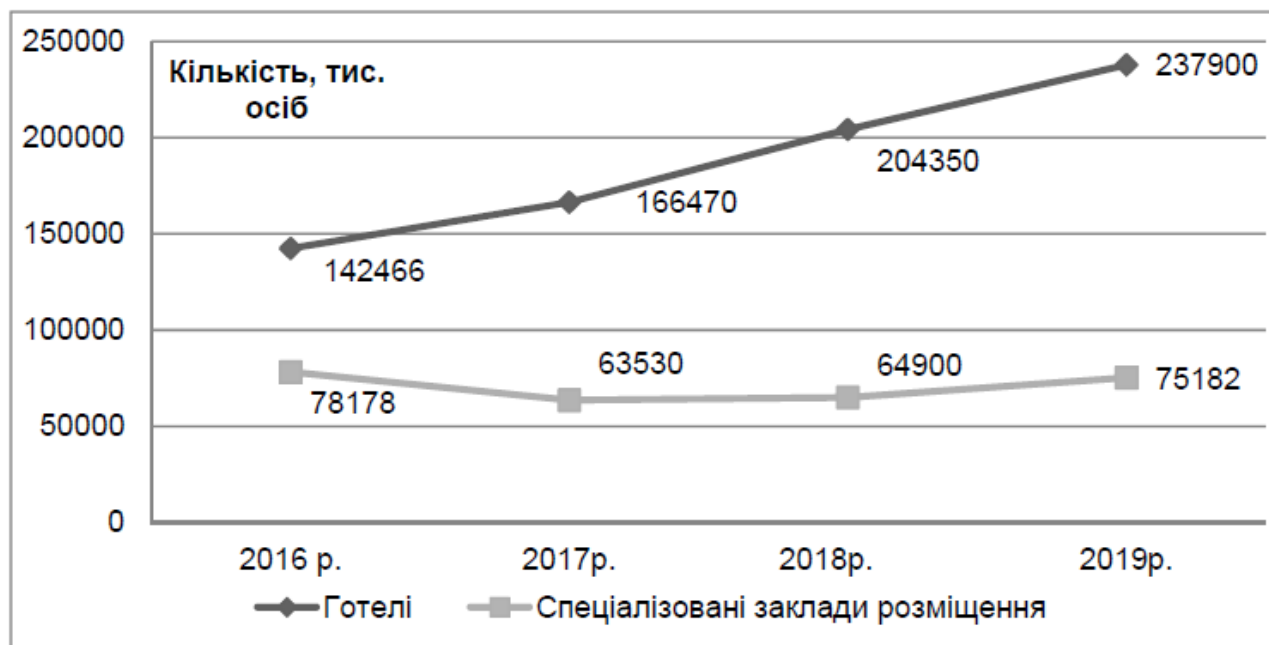
<p>Достатній рівень ринкових відносин і стартових умов взаємодії на міждержавному й регіональному рівнях, стан нормативно-правової бази й вихідної інфраструктури.</p>	<p>Для західноєвропейських країн пріоритетом є вдосконалення розвинутої багаторівневої системи взаємовідносин. Для Східної Європи головна мета - відновлення співробітництва всіх рівнів на території країн колишнього СРСР і РЕВ. Можливості країн, що не є членами ЄС, багато в чому залежать від рішень на центральному рівні.</p>	<p>Прискорений вихід українських підприємств на європейські ринки й прискорення інтеграції в європейський економічний простір. Стимулювання муніципальних чиновників і місцевих підприємців щодо користування інструментами бізнес-планування (стратегічне планування, 8^0T-аналіз, інвестиційне проектування, підготовка інвестиційної документації, фінансовий менеджмент).</p>
<p>Наявність потенціалу та економічної доцільності для прикордонної торгівлі й бізнесу.</p>	<p>Україна є джерелом ресурсів і ринком збуту кінцевої продукції, що веде до позитиву для ЄС, а не для України. Неузгодженість економічного законодавства сусідніх держав.</p>	<p>Розвиток прикордонної інфраструктури (прикордонні переходи, дорожні розв'язки, телекомунікації). Зменшення часу затримки вантажів на кордонах країни шляхом прискорення митного огляду.</p>
	<p>Українська система стандартизації не адаптована до європейських стандартів якості. Відсутність єдиної інформаційної митної системи (неузгоджені митні коди товарів і внутрішні товарні коди). Високі мита і ввізні активи України.</p>	<p>Оптимізація адміністративних витрат й утрат під час перетинання кордону товарами й громадянами. Усунення диспропорцій у зовнішньоторговельному обігу країни й регіону. Розвиток бізнесу уздовж транзитних коридорів (консультування з питань імпорту/експорту, обмін досвідом, установа бізнес-контактів і партнерських мереж і т. д.).</p>
<p>Фінансові інвестиції</p>	<p>Відсутня уніфікована система якості переміщуваних через кордон товарів і послуг. Низька інвестиційна активність через відсутність достовірної інформації про потенційних інвесторів і суб'єктів господарювання в регіоні. Інвестиційні проекти не відпрацьовані на відповідність загальноприйнятим</p>	<p>Забезпечення доступу до стандартів інших країн і врегулювання вітчизняної системи якості. Створення спільного статистичного обліку вантажів, переміщуваних через кордон. Пропаганда успіхів, досягнутих у результаті реалізації проектів у суб'єктах України. Зменшення/усунення адміністративних бар'єрів (тривалий період повернення експортного ПДВ, бюрократизм при подачі й розгляді інвестиційних заявок,</p>

	<p>міжнародним стандартам і не викликають інтересу в інвестора. Низька зацікавленість банків (України) у кредитуванні великих проектів + неприваблива кредитна політика в порівнянні з банками ЄС.</p>	<p>несамостійність регіональної влади в регулюванні й наданні податкових і неподаткових пільг інвесторам).</p>
<p>Інтенсифікується прикордонне співробітництво в галузі освіти, культури, спорту (наявність загальної історичної спадщини природного потенціалу)</p>	<p>Віддаленість культур. Політичні особливості прикордонних територій. Розрив у рівні розвитку й нерівномірність в економічній, культурній і соціальній сферах.</p>	<p>Налагодження прямих контактів між органами місцевого самоврядування Карпатського регіону і прилеглих територій. Співробітництво у сферах культури й освіти, збереження етнічної культури. Гуманітарна допомога соціально незахищеним групам населення; участь у реалізації міжнародних проектів. Децентралізація зовнішньоекономічної діяльності й розширення повноважень органів місцевого самоврядування в цій сфері. Розвиток туризму (планування, поліпшення інфраструктури, послуг і т. д.).</p>

Адміністративні райони Закарпатської області

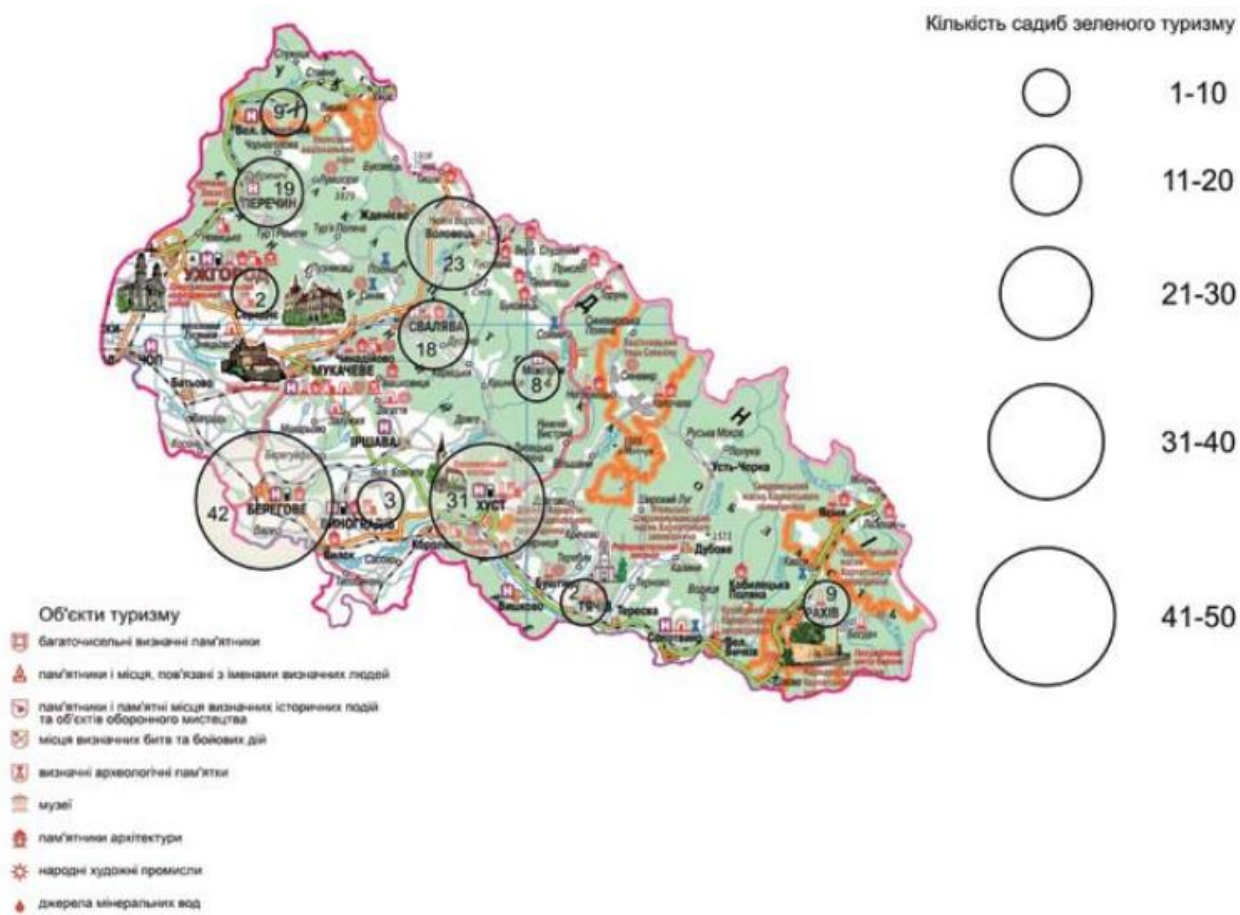
**Кількість туристів, що скористалися послугами у засобах розміщення
протягом 2016–2019 рр.**

Гірська система Карпати

Сільські зелені садиби за районами Закарпатської області

Нова мапа України з позначками галузей та видів туризму

